

KENDİ GİBİLERLE OLMAK

TÜRKİYE'DE ÇOCUK YOKSULLUĞU
VE SOSYAL SERMAYE İLİŞKİSİ

Yazar
DAVUTHAN GÜNAYDIN

BİDGE Yayınları

**KENDİ GİBİLERLE OLMAK: TÜRKİYE’DE ÇOCUK
YOKSULLUĞU VE SOSYAL SERMAYE İLİŞKİSİ**

Yazar: DAVUTHAN GÜNAYDIN

ISBN: 978-625-372-654-6

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 16.05.2025

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

Giriş.....	5
Çocuk Yoksulluğunun Kavramsal Çerçevesi	8
Parasalcı Yaklaşım	11
İnsan Hakları Yaklaşımı	12
Çocukların İyi Olma Hali Yaklaşımı.....	13
Dünyada Çocuk Yoksulluğu.....	15
Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu	22
Sosyal Sermaye Kavramı	24
Sosyal Sermaye Türleri	29
Bağ Kuran (Bringing) Sosyal Sermaye.....	29
Bağlayıcı (Bonding) Sosyal Sermaye	30
Aile ve Sosyal Sermaye İlişkisi	32
Mahalle ve Sosyal Sermaye İlişkisi	35
Okul ve Sosyal Sermaye İlişkisi	40
Çocuk Yoksulluğu ve Sosyal Sermaye İlişkisi.....	44
Türkiye’de Çocukların Sosyal Sermayesi: Kendi Gibilerle Olmak	48
Türkiye’nin Sosyal Sermayesi	48
Türkiye’de Mahalle ve Çocukların Sosyal Sermayelerine Etkileri.....	54

Türkiye’de Okulların Çocukların Sosyal Sermayelerine Etkileri	62
Sonuç.....	69
Kaynakça.....	74

Giriş

Kapitalist üretim ve paylaşım sisteminin bir sonucu olarak yoksulluk, toplumun hemen tamamını etkileyen, ekonomik olduğu kadar sosyal ve psikolojik etkiler yaratan bir kavramdır. Her demografik grup için bir tehdit unsuru olmakla birlikte, yetişkinlerden farklı ihtiyaçları nedeniyle özellikle çocuklar tarafından çok daha yoğun deneyimlenmektedir. Çocuklar için yoksulluk, yalnızca üyesi oldukları hanelerin ekonomik koşulları ile ilgili bir kavram değildir. Ekonomik olarak yeterli, fakat psiko-sosyal destekten yoksun hanelerde büyüyen çocuklar ile, çalıştırılmak suretiyle istismar edilen, toplumsal cinsiyet baskısı ile eğitim ve sosyal hayatta ayrımcılığa uğrayan çocuklar da bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Çocuk yoksulluğu yalnızca bireysel bir sorun alanı değildir. Toplumun tamamını etkileyen bir olgudur. Yoksulluk içerisinde büyüyen çocuklar, yetişkin birey olduklarında başta emek piyasasına nitelikli istihdamda katılım olmak üzere, pek çok sorunla karşı karşıya kalmakta, ailelerinden devraldıkları yoksulluğu bir nesil sonrasına taşıma olasılığı artmakta, böylelikle çocuk yoksulluğu,

artarak devam eden ekonomik ve toplumsal bir sorun haline gelmektedir. Beslenmeden barınmaya ve eğitime kadar her türlü temel ihtiyaçtan yoksun olarak büyümek, çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimini engellemektedir. Yapılan araştırmalar, yoksulluğun çocuklarda bilişsel işlevsellikte zayıflama, akademik başarıda düşüş, depresyon, sosyal izolasyon, düşük benlik saygısı ve davranışsal sorunlar gibi çok çeşitli olumsuz etkilerle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Ridge, 2011; Ben-Davies vd., 2013; Hair vd., 2015).

Sosyal sermaye kavramının ise üzerinde uzlaşmış tek bir tanımı yoktur (Oyen, 2002;. Lancee, 2012). Araştırmacıların bakış açılarına göre şekillenmekte, belirledikleri yaklaşım çerçevesinde kavramsallaştırılmaktadır (Conrad, 2007). Ancak farklı tanımlamaların ortak noktası, sosyal sermayeden bahsedebilmek için bireyin, farklı türdeki kaynakları barındıran ilişki ağlarının içine girerek, bu ağların bir parçası olması gerektiğidir (Çelik, 2018). Sosyal sermaye yaratma süreci ise; ilişkiler kurarak, güven oluşturarak, üretken sosyal normlar yaratarak, etkili gruplar ve örgütler kurarak gerçekleşmektedir (Claridge, 2018).

Bu yaklaşım çerçevesinde sosyal sermaye iki farklı biçimde değerlendirilmektedir (Oyen, 2002; Grootaert vd., 2003). Birinci yaklaşım, bireylerin başka bireylerle ilişkiler yoluyla elde ettikleri bilgilere, fikirlere ve diğer destek kaynaklarına işaret eder. Bu kaynaklar, bireylerin sahip olduğu fiziksel ya da beşerî sermayenin aksine, yalnızca bu ilişkiler içinde ve bu ilişkiler aracılığı ile erişilebilir olmaları bakımından “sosyal” dirler. Bireylerin birbirleri ile ilişki kurma sıklık ve koşulları, kaynakların akışı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu ağ içerisinde kilit stratejik pozisyonda olanların, akranlarından daha fazla sosyal sermayeye sahip oldukları kabul edilir. İkinci yaklaşım ise, bireyin gayri resmi ağlara katılımının niteliğine ve kapsamına atıf yapar. Komşularla ilişkiler, sosyal faaliyetler, toplumsal kuruluşlar ve siyasi partilere üye olma

bu kapsamda değerlendirilir. Bu açıdan sosyal sermaye, bir topluluğun üyelerinin etkileşim içinde bulunduğu çok sayıda eylem ve yolları ifade eder.

Çocuk yoksulluğu ve sosyal sermaye arasında doğrusal bir ilişkinin var olduğu kabul edilmektedir (Jones vd., 2002; Nazamuddin vd., 2022). Özellikle artan bir şekilde yoksul ve varlıklı mahalle ayrımı, eşitsizliklerin giderek artmasına neden olurken, çocukların daha fazla oranda “kendi gibi” çocuklarla sosyalleşmesine neden olmaktadır. Bu durum, varlıklı mahallelerde geniş sosyal ağlara sahip ailelerin çocukları açısından ekonomik ve sosyal avantajlar içerirken, yoksul ailelerin, yoksul mahallelerinde yaşayan çocukların dezavantajlı konumunu pekiştirmekte, kendilerini gerçekleştirecekleri kaynaklara, sosyal sermayeleri yoluyla erişme imkanlarını kısıtlamaktadır. Aynı zamanda çocukların yoksulluktan kurtulma fırsatlarını azaltırken, onların nesiller arası süren yoksulluk döngüsüne hapsedilmelerine neden olmaktadır. Putnam (2024), mahalle düzeyinde avantajlı ve dezavantajlı çocukların bir araya gelmesi ile okullar açısından sosyal ayrışmaya yol açan bir durumun da ortaya çıktığını iddia etmekte, çocukların giderek artan bir şekilde kendi gibi çocuklarla ve ebeveynlerle büyüdüğünü, bu durumun ise yeni başlayan bir sınıf ayrımcılığını temsil ettiğini vurgulamaktadır.

Bu kapsamda, özellikle yoksulların yaşadığı mahallelerin ve bu mahallelerdeki okulların mekânsal boyutta bir ayrışma yaratması, sosyal politika literatüründe ilgi çekmekte ve bu yönde gerçekleştirilen araştırmaların sayısı artmaktadır (Boterman vd., 2019; Courtioux ve Maury, 2019; Sarkar vd., 2024). Orta ve üst gelir grubuna mensup ailelerin çocukları, kurdukları sosyal ağların sağladığı avantajla sosyal sermayelerini artırma imkânı yakalarken, yoksul aile çocukları, hapsedildikleri yoksulluk çerçevesinden çıkmalarına yardımcı olacak sosyal sermayeye ulaşamamaktadırlar. Bu çerçevede gittikleri okullar, yaşadıkları aileler ve dar bir sosyal sermaye çevresi oluşturan mahallelerde yoksulluk döngüsüne

hapsolmaktadırlar. Mahalle etkileri olarak adlandırılan (Otero, 2017; Burgess vd., 2002) bu olgu, sosyal sermaye kavramını açıklamak için kullanılmakta, mahallelerin bireylerin sosyal sermayelerine olan etkileri tartışılmaktadır. Bu kapsamda yoksulluğun yoğunlaştığı mahallelerde, toplumsal etkileşimi ve kolektif dayanışmayı destekleyen sosyal sermaye düzeyinin düşük olduğu varsayılmaktadır (Collier, 1998; Nahapiet ve Ghoshal, 1998; Eijk, 2010). Mahalle düzeyinde sosyoekonomik dezavantajların, işsizlik, suç oranlarında artış, sağlık sorunları, çocuk ihmali ve istismarı, düşük akademik başarı gibi sorunlarla birlikte görüldüğüne ilişkin pek çok ampirik bulgu mevcuttur (Fabio vd., 2011; McLeigh vd., 2018; Reed ve Hillmann, 2025; Kirby ve Kaneda, 2005). Aynı zamanda bu olumsuz koşulların, özellikle çocuklar ve gençler arasında fiziksel, ruhsal, davranışsal ve eğitsel problemlere yol açtığı da çok sayıda araştırma ile ortaya konmuştur (McPherson vd., 2014; Klocke ve Stadtmueller, 2019). Çocuklar açısından bu durum daha belirgin olmaktadır. Araştırmalar, çocukların refahının büyük ölçüde yerel topluluklarda var olan sosyal desteğe bağlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Chu vd., 2010; Belle ve Benenson, 2014).

Çocuk Yoksulluğunun Kavramsal Çerçevesi

Yoksulluk her yaş grubundan bireyleri etkileyen bir kavramdır. En yalın haliyle de bireylerin ya da hanelerin temel yaşamsal ihtiyaçlarına erişememesi olarak tanımlanabilir (Bradbury, 2023). Bu durum, bireysel başarısızlıkların ve tercihlerin bir sonucu olabileceği gibi, ülkelerin uyguladığı ekonomi politikalarının başarısızlığından da ortaya çıkabilir. Bazı toplumlarda yoksulluk bireysel başarısızlıklar olarak görülüp, yoksullar yetersizlikle suçlanırken (Stubera ve Schlesinger, 2006), gelişmiş sosyal devlet uygulamalarının olduğu ülkelerde bu durum aynı zamanda ekonomik başarısızlıklara dayandırılır.

Çocuk yoksulluğu ise çocukların ekonomik tercihler yapamadığı bir dönemde olmaları nedeniyle, yaşadıkları hanelerin gelirleri ile ilişkilendirilen bir kavramdır (UNICEF, 2012; Chaudry ve Wimer, 2016; Anasuri, 2017; OECD, 2018). Hane içerisindeki gelirden aldıkları pay, onların yoksulluğunu belirlemektedir. Bu çerçevede pek çok hanede çocuklar adil olmayan bir dağılım içerisinde yoksulluk olgusu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum, gerçekte çocukların yetişkinlerden farklı ihtiyaçları vardır yaklaşımının bir sonucudur (Jones ve Sumner, 2011). Çocuklar, gelişim dönemlerinde olmaları nedeniyle yalnızca fizyolojik açıdan değil aynı zamanda bilişsel gelişimleri açısından da farklı ihtiyaçlara sahiptirler. Fizyolojik olarak yeterli beslenmesi, bilişsel gelişimi destekleyen bir ebeveynlik ortamı içerisinde büyümesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile çocuklar için yoksulluk yalnızca ekonomik kaynaklar ile ifade edilemeyecek kadar geniş bir sorun olduğu kabul edilmektedir (UNICEF, 2007; Bessell, 2021; Minujin vd., 2002). Hane geliri hesaplandığında yoksul olarak kabul edilmeyen çocuklar, hanede eşitlikçi olmayan dağılım, psikososyal destekten mahrum kalması, çalıştırılmak suretiyle istismar edilmeleri, toplumsal cinsiyetçi bir yaklaşımla kız çocuklarının okula gönderilmemesi, gibi nedenlerle yoksulluğu daha derinden yaşayabilmektedirler.

Çocuklar için yoksulluk, hamilelik sürecinde başlayan bir olgudur. Hamilelik sürecinde yetersiz beslenen annelerin çocuklarında, düşük doğum ağırlığı, erken çocuk ölümleri, bodurluk ve ilerleyen yaşlarda başta kronik rahatsızlıklar olmak üzere pek çok hastalığa karşı savunmasız kalma olasılığı artmaktadır (Graham ve Power, 2004; Gupta vd., 2007; Ben-Davies vd., 2013). UNICEF (2023a)'ın yayınladığı raporda, 5 yaş altı erken çocuk ölümlerinin yarıya yakınının beslenme yetersizliğinden kaynaklandığı belirtilmektedir.

Yetişkin yoksulluğunun nedeni, bir ölçüde çocuk yoksulluğu olarak kabul edilmektedir. Çocuklar, erken yaşlardan itibaren fiziksel ve bilişsel gelişimlerini belirleyen bir döneme girerler. Bu dönemde yoksul aile bireyleri olmaları, yaşantılarının ileriki dönemlerini etkileyecek bir süreci de yaşamaların neden olduğu kabul edilir. Özellikle yetersiz beslenme ve düşük sosyal destek; akademik ve mesleki başarılarının düşmesine, toplumsal aidiyet duygularının zedelenmesine neden olur. Bu durum, yetişkin bireyler olduklarında emek piyasasında iyi bir başlangıç yapmalarını engelleyerek, düşük ücretli ve düşük statülü işlerde çalışmalarına neden olur. Böylelikle de ailelerinden devraldıkları yoksulluğu, hayatlarının geri kalan dönemine, hatta bir nesil sonrasına aktararak, nesiller arası sürecek bir yoksulluğu da tetiklemiş olurlar. Nesiller arası yoksulluk olarak ifade edilen bu durum (Ridge, 2011; Ben-Davies vd., 2013; Husz, 2018), yoksulluğu bireysel bir sorun olmaktan çıkararak toplumsal ve politik bir sorun haline gelmesine neden olur.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki bir diğer önemli etkisi, karşı karşıya kaldıkları suça sürüklenme riskidir. Genel itibariyle yoksulluk ve suç arasında doğrusal bir ilişki olduğu kabul edilmektedir (Harrell vd., 2014 ; Dong,. vd., 2020).Yoksul çocukların, akranlarından farklı olarak sanatsal, sosyal ve sportif etkinliklere katılamamaları, akranlarının baskıları, yetersiz aile ilgisi ve olumsuz rol modeller gibi nedenlerle suça sürüklenme eğilimleri daha fazla olmaktadır (Shaw vd., 2007). Özellikle yoksul çocukların yaşadıkları mahalleler, sosyal ve kurumsal destekten yoksun bir şekilde büyümelerine neden olurken, sınırlı ve yine “kendi gibilerden” oluşan sosyal ağlardan oluşan izole bir ortamda büyümek zorunda kalırlar. Araştırmalar (Ruiz vd., 2018; Lei, 2018; Laurito vd., 2019; Smart vd., 2021), mahallelerin ve okulların kalitesinin çocukların gelişimi için çok önemli olduğunu, başta suça

sürüklenme olmak üzere pek çok olumsuz süreçler üzerinde etkileri olduğunu göstermektedir.

Yoksulluk hesaplamaları genel olarak hane halkı geliri ile ya da tüketimi ile ölçülmektedir. Ancak bu basit ölçüm yöntemleri ile çocuk yoksulluğunu ölçmenin doğru olmadığı kabul edilmektedir. Bu durumun temel nedeni çocukların yoksulluğu, yalnızca parasal parametrelerle değil aynı zamanda fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimini belirleyen diğer faktörlerle birlikte deneyimlemeleridir. Her ne kadar yetersiz beslenme çocuklarda fiziksel ve duygusal sorunlara neden olsa da maddi açıdan yeterli ancak duygusal destek açısından yeterli olmayan ailelerde büyümek de maddi yeterliliğin olumlu sonuçlarını ortadan kaldırılabilmektedir (UNICEF, 2005). Diğer taraftan, ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde de karşılaşılan bir olgu olması, farklı yaklaşımlar çerçevesinde tanımlama ve ölçmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda çocuk yoksulluğunu ölçmek için parasalcı yaklaşım, insan hakları yaklaşımı ve çocuğun iyi olma hali yaklaşımları kullanılmaktadır.

Parasalcı Yaklaşım

Parasalcı yaklaşım yoksulluğu ekonomik parametrelerle değerlendiren yaklaşımdır (Alkire ve Santos, 2013; Roelen, 2017). Bu kapsamda ailenin geliri ya da tüketimi yoksulluk hesaplamasına konu olmaktadır. Özellikle DB ve IMF tarafından savunulan bu yaklaşımda, hanelerin satın alma güçlerini artırarak çocukların kalıcı yoksulluktan kurtulmalarının mümkün olduğu iddia edilmektedir. Bu yaklaşımı savunanlara göre, hane gelirini artıran istihdam ve diğer sosyal yardımlar hanenin dolayısıyla da çocukların yoksulluktan kurtulmasını sağlayacaktır (Morro ve Pells , 2012). Bu yaklaşımda çocuk yoksulluğunu ölçmenin en basit yolu olarak, toplam yoksulluk insidansının yaşa göre ayrıştırılmasıdır (Evans, 2019). Diğer yandan, yoksulluk sınırı ve temel ihtiyaçlar metodolojileri ölçüm için en çok kullanılan yöntemlerdir. Yoksulluk

sınır yaklaşımında belirlenen eşik değeri kullanılırken, temel ihtiyaçlar yaklaşımında ise “yoksulluk indeksi” adı verilen bir indeks oluşturularak yoksulluk belirlenmektedir. Dolayısıyla, parasal yaklaşım iki unsura dayanmaktadır; refah göstergeleri ve yoksulluk sınırlarının belirlenmesi. Basit bir yaklaşımla, parasal olarak yoksul olan haneler, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılayacak satın alma gücünden yoksundur ve bu nedenle çocuklar yoksul hale gelmektedirler (Patra ve Rath, 2023).

Bu yaklaşımda, çocuk yoksulluğunu ortan kaldırmak ve çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasında, iyi işleyen piyasaların yeterli olacağı savunulmaktadır. Ancak çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilecek gelire sahip hanelerde, gelirin yalnızca temel ihtiyaçlar için kullanılacağını ve gelirin hane içinde eşit dağıtılacağını kabul etmenin doğru bir yaklaşım olmadığı da iddia edilmektedir (Roelen, 2017). Ayrıca özellikle hane yapısı, toplumsal cinsiyet ayrımı, yaş, çocuğun çalışması gibi faktörleri göz ardı edilmekte, yoksulluktan kurtulmanın yolunun piyasadan geçtiği vurgulanmaktadır. Ancak çocuklar emek piyasasının bir unsuru değildirler (Roelen vd., 2009). Diğer yandan çocukların yetişkinlerden farklılaşan ve yalnızca parasal olmayan, ihtiyaçları ve çalıştırılarak hane gelirinin yükselmesi gibi hususları göz ardı ettiği için uygun bir ölçüm yöntemi olmadığı kabul edilmektedir (Minujin vd., 2006: 483).

İnsan Hakları Yaklaşımı

İnsan hakları yaklaşımı, çocuk yoksulluğunu, temel ihtiyaçlardan mahrum bırakan aile gelirinin ötesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. 1993 Viyana Deklarasyonu’na dayanarak, çocuk yoksulluğu ile çocuk hakları arasında güçlü bir bağ kurar. Çocuk yoksulluğunu, çocuk hakları ihlallerinin hem nedeni hem de sonucu olarak kabul eder (Nolan ve Pells, 2020). Çocukların temel fırsatları yoksulluk nedeniyle

kısıtlanmakta ve refah düzeyi yüksek bir yaşam sürmeleri mümkün olmamaktadır. Temel insan hakları olarak kabul edilen, saygınlık, eşitlik, güvenlik, fırsatlar ve sosyal kaynaklardan yoksun kalarak yoksulluk döngüsüne hapsolmaktadırlar (Patra ve Rath, 2023).

Bu yaklaşım, parasalcı yaklaşımın aksine yoksulluğu bireysel yeteneksizlik, başarısızlık ya da piyasa temelli bir sorun olarak görmez. Odak noktası ülkelerin ve uluslararası kuruluşların yoksulluğu ortadan kaldırmak için uyguladıkları makro ekonomik politikaların başarısızlığı olarak görür. UNICEF tarafından da kabul edilen insan hakları yaklaşımı, çocuk yoksulluğunu hükümetlerin yasal ve ahlaki bir sorumluluğu olarak görmekte, sosyal adaletin sağlanması için çocuk yoksulluğunun ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadır. UNICEF (2005)'e göre "Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece temel haklarından yararlanamamakta, potansiyellerini tam olarak geliştirememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadırlar".

Çocukların İyi Olma Hali Yaklaşımı

Yukarıda tanımlanan yoksulluk yaklaşımlarının, çocuk yoksulluğunun tüm boyutlarını kapsamadığı ve bu nedenle kavramın gerçek anlamının ortaya çıkmadığı özellikle son yıllarda sıkça tartışılmaktadır. Başka bir ifade ile, bu yaklaşımların gerçekte çocuk yoksulluğunu anlamak ve bu suretle de çözüm üretmek için yetersiz olduğu kabul edilmektedir. Çocuk yoksulluğu, parasal parametreler ile haklar çerçevesi içine sığmayacak kadar geniş ve çok boyutlu bir kavramdır. Bu kapsamda son yıllarda çocukların iyi olma hali yaklaşımı, sosyal politika literatüründe en çok kabul gören yaklaşım olmuştur.

Bu yaklaşım temelini, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde vurgulanan "çocukların insan olarak haklarının yanı

sıra özel hakları da vardır” ifadesinden almaktadır. Bu kapsamda çocuğun iyilik halini belirleyen, eğitim, sağlık, ekonomik koşullar ve hatta çevresel koşullar, çocuk yoksulluğunun belirlenmesinde kullanılmaktadır. Başka bir ifade ile parasal ve parasal olmayan faktörlerin çocuğun gelişim sürecine yaptığı etki bir bütün içerisinde değerlendirilmektedir (Semerci ve Erdoğan, 2014). Diğer yandan yaklaşım, öznel yoksulluk çerçevesinde yaklaşarak çocukların içinde bulundukları ekonomik koşulları ve diğer faktörleri nasıl algıladığı ile de ilgilenmektedir. Bu noktada yaklaşım ekonomik koşulları reddetmemekle birlikte tek başına çocuğun iyi olma halinin belirleyicisi olarak görmemektedir. Çocukların, aile ve toplumda gördüğü sevgi, amaçlarını ve potansiyellerini gerçekleştirme fırsatları ve her alanda fırsat eşitliği yaratılması için politikalar üretilmesini değerli görmektedir (Beşpınar ve Aybars, 2013).

Tablo 1: Çocuk Yoksulluğu Yaklaşımları

Yaklaşım	Tanım / Odak Noktası	Temel Unsurlar	Varsayımlar	Eleştiriler
Parasalcı Yaklaşım	Yoksulluğu gelir, tüketim ve harcama düzeyi üzerinden tanımlar.	- Gelir ölçümü - Yoksulluk sınırı - Temel ihtiyaçlar	Gelir artışıyla yoksulluğun azaltılabileceği varsayılır.	Yoksulluğun çok boyutlu yapısını göz ardı eder. Çocuklar doğrudan ekonomik kazanımlara erişemezler.
İnsan Hakları Temelli Yaklaşım	Yoksulluğu hak eksikliği ve ihlali olarak görür.	- Temel haklara erişim - Devletin sorumluluğu - Çocuğun yaşam, gelişim ve korunma hakları	Yoksulluk bireysel değil, yapısal bir sorundur. Devlet ve kurumlar sorumludur.	Uygulamada güçlü denetim ve hak temelli politika gerektirir.
Çocuğun İyi Olma Hali Yaklaşımı	Yoksulluğu çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimini etkileyen çok boyutlu bir olgu olarak görür.	- Maddi ve maddi olmayan koşullar - Çocuğun öznel değerlendirmeleri - Hak temelli bütüncül yaklaşım	Yalnızca ekonomik değil, sosyal ve duygusal koşullar da çocuğun refahını belirler.	Ölçümü karmaşıktır. Politika yapımı için detaylı veri ve bütüncül bakış gerektirir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır

Dünyada Çocuk Yoksulluğu

Çocuk yoksulluğu, tüm dünyada karşı karşıya kalınan ciddi ve çok yönlü bir sorundur. Düşük, orta ve yüksek gelirli ülkelerde farklı düzeylerde tezahür eden bu durum, çocukların temel yaşam haklarına erişimini doğrudan tehdit etmektedir. UNICEF (<https://www.unicef.org/social-policy/child-poverty>)’e göre, dünya

genelinde yaklaşık 1 milyar çocuk çok boyutlu yoksulluk yaşamaktadır. Bu çocuklar, beslenme, temiz su, güvenli barınma, nitelikli eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlardan yoksundur. Ayrıca yaklaşık 333 milyon çocuk aşırı yoksulluk koşullarında, yani kişi başı günlük 2,15 ABD dolarından daha az gelirle yaşamaya çalışmaktadır. Her ne kadar aşırı yoksulluk özellikle Sahra-altı Afrika gibi bölgelerde yoğunlaşsa da dünyanın en yüksek gelirli ülkelerinde bile milyonlarca çocuk yoksulluğun çeşitli etkileriyle karşı karşıyadır. Bu durum, çocuk yoksulluğunun yalnızca ekonomik gelişmişlik düzeyiyle açıklanamayacak kadar karmaşık ve yapısal bir mesele olduğunu göstermektedir.

UNICEF (2024a)'ın erken çocukluk dönemi gıda yoksulluğu raporuna göre, Dünya genelinde 5 yaş altı 181 milyon çocuk, yani her dört çocuktan biri (%27), ciddi düzeyde gıda yoksulluğu yaşamaktadır. Bu sorun tüm dünyada görülse de en yoğun olarak Güney Asya ve Sahra-altı Afrika'da görülmekte; bu iki bölge, ciddi gıda yoksulluğu yaşayan çocukların %68'ine ev sahipliği yapmaktadır. Raporda, 64 ülkenin son on yıllık verileri incelendiğinde çocuk gıda yoksulluğunda kayda değer bir azalma yaşanmadığı 2012'de %34 olan oranın, 2022'de %31' olduğu tespit edilmiştir. Raporda dikkat çeken başka bir husus da ciddi çocuk gıda yoksulluğunun yalnızca yoksul hanelerle sınırlı olmamasıdır. Yoksulluk yaşayan çocukların yaklaşık olarak yarısı (%46) en yoksul iki gelir grubunda yer alan hanelerde yaşamak iken geri kalan %54'lük kesim (97 milyon çocuk), orta ve üst gelir gruplarında yer alan hanelerde yaşamaktadır. Bu durum yukarıda da açıklandığı üzere, hane gelirinin çocuk yoksulluğunun tek belirleyicisi olmadığını göstermesi açısından ilgi çekicidir. Diğer yandan gıda yoksulluğu yaşayan çocuklar beslenme açısından ciddi eksiklikler yaşamaktadır. Bu çocukların beşte dördü yalnızca anne sütü, süt ürünleri, pirinç, mısır ya da buğday gibi nişastalı gıdalarla beslenmektedir. Meyve-sebze tüketenlerin oranı %10'un

altındayken, yumurta, et, tavuk ve balık tüketenler %5'i geçmemektedir.

Yüksek gelirli ülkelerde dahi çocuklar yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır; ancak bu durum genellikle "görelî yoksulluk" olarak tanımlanır. Görelî yoksulluk, çocukların içinde bulundukları toplumun ortalama yaşam standartlarının altında bir yaşam sürmeleri anlamına gelir (Eskelinen, 2011). Bu durum, çocukların kaliteli eğitim, sağlıklı beslenme, güvenli barınma, kültürel etkinliklere katılım gibi temel hak ve fırsatlardan yeterince yararlanamamalarına yol açar. 2021 yılı verilerine göre, dünyanın en zengin 40 ülkesinde 69 milyondan fazla çocuk görelî yoksulluk içinde yaşamaktadır (UNICEF, 2024b). Bu sayı, yüksek gelirli ülkelerde bile gelir dağılımı adaletsizliği ve sosyal eşitsizliklerin, çocuklar üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Bu da yoksulluğun yalnızca düşük gelirli ülkelerle sınırlı bir sorun olmadığını, küresel ölçekte yaygın bir olgu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Görelî yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, gelişimleri için hayati öneme sahip kaynaklara yeterli erişim sağlayamadıklarında, uzun vadede eğitim başarıları, sağlık durumları ve toplumsal katılımları da olumsuz etkilenmektedir.

Dünya Bankası tarafından yayınlanan rapor da aşırı yoksulluğun en çok küçük yaşta ki çocukları etkilediğini ortaya koymaktadır. 2022 yılı verilerine göre, 5 yaş altındaki çocukların %18'i, yaklaşık 99 milyon çocuk, günlük 2.15 doların altında gelirle geçinen hanelerde yaşamaktadır. Bu oran, çocukların özellikle hayatlarının erken dönemlerinde aşırı yoksulluğa daha fazla maruz kaldığını göstermektedir. Ayrıca, 18 yaş altı çocuklarda, yoksulluk sınırının ne kadar altında yaşadıklarını gösteren ölçüt olan yoksulluk açığı %5,1 iken, bu oran yetişkinlerde %1,9'dur. Bu fark, çocukların yalnızca daha fazla sayıda yoksul olmadığını, aynı zamanda çok daha derin bir yoksulluk içinde olduklarını da ortaya koymaktadır (Salmeron-Gomez vd., 2023).

Yoksulluk sınırı olarak kabul edilen değerler yükseldikçe, yani kişi başına günlük 3,65 dolar ve 6,85 dolar gibi daha yüksek eşiklerde değerlendirildiğinde, yoksulluk içinde yaşayan çocukların sayısı ciddi biçimde artmaktadır. Bu yüksek eşiklerde, Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bölgeleri hâlâ çocuk yoksulluğunun en yoğun olduğu alanlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak özellikle 6,85 dolarlık sınır dikkate alındığında, yalnızca düşük gelirli değil, aynı zamanda orta ve yüksek gelirli ölkelerdeki yoksulluk gerçekliği daha görünür hale gelmektedir. Bu bağlamda, 6,85 dolar düzeyinde, yani üst-orta gelir düzeyine uygun kabul edilen yoksulluk eşiğinde, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan çok sayıda çocuk hâlâ temel ihtiyaçlarını karşılayamayan hanelerde yaşamaktadır. Avrupa ve Orta Asya bölgesinde yaklaşık 18,5 milyon çocuk, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde 64,5 milyon çocuk, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde ise 68,2 milyon çocuk, bu yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu veriler, sadece düşük gelirli ölkelerde değil, gelir düzeyi görece daha yüksek olan bölgelerde de çocukların önemli bir kısmının sosyoekonomik yoksunluk yaşadığını ve daha kapsayıcı sosyal politikaların gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır (Tablo 2).

Tablo 2: 2022 Yılında Bölgelere Göre Çocuk Yoksulluğu (\$2.15, \$3.65 ve \$6.85/gün PPP)

Bölge	Yoksul Çocuk Sayısı (milyon) \$2.15/gün	Yoksulluk Oranı (%) \$2.15/gün	Yoksul Çocuk Sayısı (milyon) \$3.65/gün	Yoksulluk Oranı (%) \$3.65/gün	Yoksul Çocuk Sayısı (milyon) \$6.85/gün	Yoksulluk Oranı (%) \$6.85/gün
Doğu Asya ve Pasifik	11,7	2,8	55,1	13,3	174,0	42,0
Çin Hariç Doğu Asya ve Pasifik	11,5	5,7	49,7	24,5	117,0	57,7
Güney Asya	62,0	9,7	300,2	46,7	557,0	86,7
Hindistan Hariç Güney Asya	9,8	5,2	74,3	39,4	157,1	83,3
Sahra Altı Afrika	237,0	40,2	409,2	69,4	537,8	91,1
Nijerya Hariç Sahra Altı Afrika	196,9	40,7	332,2	68,6	436,9	90,3
Latin Amerika ve Karayipler	9,7	5,9	24,7	15,1	64,5	39,5
Avrupa ve Orta Asya	0,8	0,5	4,2	2,1	18,5	10,8
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	12,3	9,9	26,7	21,6	68,2	55,2
Toplam	333,5	15,8	820,0	38,9	1420,0	67,4

Kaynak: Salmeron-Gomez, D., Engilbertsdottir, S., Leiva, J. A., Newhouse, D. ve Stewart, D. (2023). Global trends in child monetary poverty according to international poverty lines. Policy Research Working Paper 10525. World Bank Group

Ülkelerin çocuk yoksulluğu sıralamaları ve yoksullukla mücadelede son 10 yıl içinde gösterdikleri başarılar değerlendirildiğinde (Tablo 3) Slovenya, Polonya ve Letonya, düşük yoksulluk oranları ve çocuk yoksulluğunda on yıl içerisinde kaydedilen başarı ile dikkat çekmektedir. Danimarka, İzlanda, Hollanda ve Norveç gibi ekonomik olarak kalkınmış ülkelerde çocuk yoksulluğu oranı görece düşük olsa da yoksulluk oranı artış göstermiştir. Fransa, Lüksemburg, Türkiye ve Birleşik Krallık çocuk yoksulluk oranı yüksek seviyede ve son on yılda yükselmeye devam etmiştir. Türkiye hariç gelişmiş ülke kategorisinde olan ülkelerde çocuk yoksulluğunun yükselme eğilimi göstermesi, çocuk yoksulluğu ile mücadelenin yetersizliğine işaret etmektedir.

Tablo 3: Seçilmiş Ülkelerde Maddi Yoksulluk Göstergeleri

Sıralama	Ülke	En Son Yoksulluk Oranı (%)	Çocuk Yoksulluk Oranındaki Değişim (2012-2014- 2019- 2021)
1	Slovenya	10.0	-31.4
2	Polonya	14.1	-37.6
3	Letonya	16.3	-31.0
4	Kore	15.7	-29.0
5	Estonya	14.8	-23.4
6	Litvanya	18.3	-30.6
7	Çekya	11.6	-14.5
8	Japonya	14.8	-18.7
9	İrlanda	14.8	-18.5
10	Hırvatistan	16.6	-21.8
11	Kanada	17.2	-22.7
12	Belçika	14.9	-17.0
13	Portekiz	19.3	-22.5
14	Finlandiya	10.1	0.0
15	Danimarka	9.9	3.5
16	Malta	19.8	-18.2
17	Hollanda	13.5	0.7
18	Yunanistan	22.3	-17.2
19	Yeni Zelanda	21.1	-11.7
20	Norveç	12.0	10.1
21	Slovakya	18.9	-4.9
22	İsveç	18.0	-2.4
23	İzlanda	12.4	11.0
27	Şili	21.6	-7.7
28	Romanya	29.0	-22.5
29	Avusturya	19.2	5.3
30	İsviçre	18.0	10.3
31	Bulgaristan	26.1	-8.3
32	ABD	26.2	-6.7
33	Fransa	19.9	10.4
34	İtalya	25.5	-0.8
35	Lüksemburg	24.5	3.7
36	İspanya	28.0	-4.0
37	Birleşik K.	20.7	19.6
38	Türkiye	33.8	1.5
39	Kolombiya	35.8	-2.1

Kaynak: UNICEF. (2023a). Child malnutrition.

<https://data.unicef.org/topic/nutrition/malnutrition/>

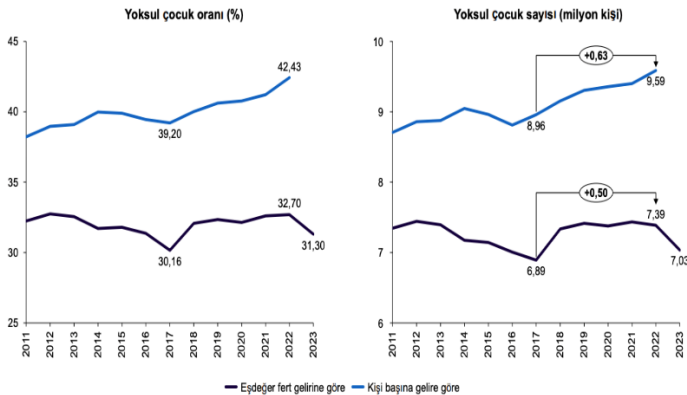
Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu

Türkiye, gelişmekte olan pek çok ülke gibi, demografik yapısında çocuk nüfusunun önemli paya sahip olduğu bir ülkedir. TÜİK (2025) verilerine göre, Türkiye’de 0-17 yaş aralığında bulunan çocuk sayısı yaklaşık 22 milyon civarındadır. Bu sayı, ülke nüfusunun %25,5’ine karşılık gelmekte olup, Türkiye nüfusunun dörtte birinden fazlasını çocukların oluşturduğunu göstermektedir. Çocuk nüfus oranı açısından, Avrupa Birliği ortalaması ile karşılaştırıldığında Türkiye’nin önemli bir farklılık gösterdiği dikkat çekmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde çocukların toplam nüfus içindeki payı ortalama olarak %17,5 düzeyindeyken, Türkiye’de bu oran belirgin biçimde daha yüksektir.

Türkiye’de çocuk yoksulluğu önemli ve kronikleşme eğiliminde olan bir sorundur. Ülkede, yoksulluk içinde yaşayan çocuk sayısı oldukça yüksek seviyelerdedir ve bu durum uzun yıllardır ciddi bir azalma göstermemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu, yoksul çocuk sayısını ve oranını hesaplarken Avrupa Birliği’ne uyumlu bir yöntem kullanmakta; bu bağlamda, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin yüzde 60’ı yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir (TÜİK, 2025). Bu yöntemle göre, hane gelirleri temel alınarak yapılan değerlendirmelerde, belirlenen sınırın altında kalan hanelerde yaşayan çocuklar yoksul kabul edilmektedir. 2023 yılı itibarıyla, 2022 gelir verileri esas alınarak yapılan hesaplamalar (Tepav, 2024) göstermektedir ki; 0-17 yaş grubunda yaklaşık 7,03 milyon çocuk, yoksulluk sınırının altında kalan hanelerde yaşamaktadır. Bu rakam, aynı yaş grubundaki toplam çocuk nüfusu içinde yüzde 31,3’lük bir yoksulluk oranına karşılık gelmektedir. Bu durum, Türkiye’de neredeyse her üç çocuktan birinin gelir yoksulluğu içinde yaşadığını göstermektedir. Öte yandan, bu oran 2017’den 2018’e belirgin bir artış göstermiş, 2018’den 2022’ye kadar olan dönemde ise daha durağan, yatay bir seyir izlemiştir (Tablo 4). Ancak 2023 yılında, önceki yıla kıyasla

dikkat çekici bir azalma yaşanmıştır. Bununla birlikte, yoksulluk ölçüm yöntemi değiştirildiğinde ortaya çıkan tablo oldukça farklılaşmaktadır. Eşdeğer fert geliri yerine doğrudan kişi başına düşen gelir esas alındığında, hem yoksul çocuk sayısının düzeyi artmakta hem de zaman içerisindeki değişim daha çarpıcı hale gelmektedir. Bu alternatif ölçüm yöntemine göre, kişi başına medyan gelirin yüzde 60'ı yoksulluk sınırı olarak kabul edildiğinde, yoksulluk içinde yaşayan çocuk sayısı 2016 yılından itibaren artış eğilimindedir. Bu eğilim doğrultusunda, 2022 yılında yoksulluk sınırının altında yaşayan çocuk sayısı 9,59 milyona ulaşmıştır. Ayrıca, bu yöntemle göre yoksul çocuk oranı da yıllar içinde yükselmiş, özellikle 2017 yılından itibaren belirgin bir artış trendi izlemiştir. 2022 yılı itibarıyla yoksulluk oranı yüzde 42,4 seviyesine ulaşmıştır. Bu durum, Türkiye’de çocuk yoksulluğunun kullanılan ölçüm yöntemine bağlı olarak hem düzey hem de eğilim açısından büyük farklılıklar gösterebildiğini ortaya koymaktadır. Dahası, kişi başına gelir üzerinden yapılan ölçüm, çocukların çok daha yüksek oranlarda yoksulluk riski altında olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir

Tablo 4: Türkiye’de Yoksul Çocuk Sayısı ve Oranı (0-17 yaş)

Kaynak: TEPAV. (2024). Türkiye’de çocuk yoksulluğu: Mevcut durum ve riskler. TEPAV.

Sosyal Sermaye Kavramı

Sosyal sermaye kavramı ile neyin kastedildiğine dair bir fikir birliği yoktur. Bazı yazarlar (Lin, 1999) kavramın kökenini Marx'ın sermaye kavramına kadar götürmekte, klasik sermaye teorisinin bir uzantısı olarak görmektedirler. Bu çerçevede sermaye, üretim sürecinde elde edilen artı değerın bir parçasıdır ve daha fazla artı değer üretmek için kullanılabilir. Benzer şekilde sosyal sermaye de sosyal ilişkilere yatırım ve beklenen getiridir. Sosyal ağlara yerleştirilmiş kaynaklardan elde edilebilir ve kar elde etmek için kullanılır (Zhang vd., 2008).

En basit anlamı ile sosyal sermaye; bireylerin “sosyal” olarak elde ettikleri faydalardır. Esas olan ilişkilerdir ve bu ilişkilerle elde edilen sosyal ağlar kıymetli bir varlık olarak kabul edilir. Bu kapsamda “sosyal” ifadesi sosyal bağlamı, “sermaye” ifadesi ise elde edilen üretken faydaları ifade eder. Geniş bir sosyal ağ, güçlü ve olumlu ilişkiler, farklı pozisyonlardan insanlarla ilişkiler ve olumlu sosyal yapılar, sosyal sermayenin çok boyutlu yönlerini açıklamaktadır (Claridge, 2018a).

Güncel sosyal sermaye tartışmaları Bourdieu (1986)'nın çalışmalarında dayanmaktadır. Bourdieu'ye göre sosyal sermaye, toplumda eşit olmayan bir şekilde dağılmış finansal, kültürel ve sembolik sermaye ile birlikte dört sermaye biçiminden biridir O'na göre, bağlantılar, diğer sermaye biçimlerine doğrudan ya da dolaylı erişim sağlaması nedeniyle değerlidir ve sosyal sermaye analizinde yalnızca diğer sermaye biçimlerine erişim sağlayan bağlar dikkate alınır. Lin (2002) de benzer bir görüşü benimsemekte, düşük ve yüksek statülü bireyler arasındaki bağların (yani statü farkı olan bireyler arasındaki bağların), daha güçlü olma eğiliminde olan grup içi bağlara kıyasla zayıf olma eğiliminde olduğunu eklemektedir.

Bourdieu (1986)'ya göre sosyal sermaye, aynı zamanda az ya da çok kurumsallaşmış ilişkilerden oluşan kalıcı bir ağa sahip olmakla bağlantılı olan fiili ya da potansiyel kaynakların toplamıdır. Üyelerinin her birinin kolektif olarak sahip olduğu sermaye, bir anlamda üyelerine kredi hakkı veren sembolik bir kimlik belgesidir. Pratikte bu karşılıklı ilişki, grup üyelerine sağlanan maddi veya sembolik değişimlerdir. Bunlar aynı zamanda topluluğun uygulamasıyla ve bu uygulamalara maruz kalanları biçimlendirmek ve bilgilendirmek için tasarlanmış, bir dizi eylemle toplumsal olarak üretilebilir. Dolayısıyla, belirli bir bireyin sahip olduğu sosyal sermayenin hacmi, etkili bir şekilde harekete geçirebileceği bağlantılar ağının büyüklüğüne ve bağlı olduğu her bir failin kendi başına sahip olduğu sermayenin (ekonomik, kültürel veya sembolik) hacmine bağlıdır. Bir gruba üyelik yoluyla elde edilen faydalar, bu faydaları elde etmeyi mümkün kılan dayanışma temelinde oluşturulur. İlişkiler ağı bilinçli ya da bilinçsiz, kısa ya da uzun dönemde doğrudan kullanılabilir.

Sosyal sermaye kavramının güncel tartışma konusu haline gelmesinde en önemli katkılardan biri de Putnam tarafından yapılmıştır (Putnam, 1993 ; Putnam, 1995). Putnam, sosyal sermayeyi kamusal mal olarak değerlendirmiştir. Ona göre sosyal sermaye katılımçılık, toplumsal güven ve vatandaşlık bilinci gibi faktörlerin toplamıdır. Bu anlayış sosyal sermayeyi bireylere ait bir özellik olmaktan çıkararak, toplumun bir özelliği haline getirmektedir. Modern toplumların sosyal sermayesinin esas itibarıyla toplumda mevcut olan güven miktarına bağlı olduğunu ve bunun da siyasi kültürü karakterize ettiğini savunmuştur. Putnam'a göre: insanlar ne kadar fazla gönüllü etkinliğe katılır, komşularını tanır, demokratik süreçleri bilir ve katılırsa toplumdaki sosyal sermaye seviyesi o kadar yüksektir (Claridge, 2015).

Coleman (1988)'a göre de sosyal sermaye; sosyal, ekonomik ve rasyonel seçim teorisi çerçevesinde belirlenir. Bireylerin rasyonel eylemleri, yalnızca kendi tercihleri değil, içinde var oldukları sosyal yapının sağladığı imkanlar ve kısıtlamalar kapsamında şekillenir. Ne aktörlerin kendisine ne de fiziksel üretim araçlarına içkindir. Bireyler gibi kurumsal aktörler arasındaki ilişkiler de sosyal sermayeyi oluşturabilir. Başka bir ifade ile sosyal sermaye tek bir varlık değil, iki ortak unsurun ürünüdür; aktörler, kişiler ya da kurumlar olabilir. Diğer sermaye biçimleri gibi, sosyal sermaye de üretkendir ve yokluğunda mümkün olmayacak belirli hedeflere ulaşılmasını sağlar. Fiziksel sermaye ve insan sermayesi gibi, sosyal sermaye de belirli koşullara özgü olmak üzere tamamen değiştirilebilir. Sosyal sermaye kavramının değeri, ilk olarak, sosyal yapının belirli yönlerini işlevlerine göre tanımlamasında yatar. Bu çerçevede aktörlerin kendi amaçlarına ulaşmak için kullanabilecekleri ilgi alanları değerlidir

Fukuyama (2001)'ya göre de sosyal sermaye iki ya da daha fazla sayıda birey arasında iş birliğini teşvik eden, somutlaştırılmış gayri resmi normlardır. Bu kapsamda sosyal sermayeyi, güven ile ilişkilendirir. Sosyal sermaye barındıran tüm grupların belirli bir güven alanı vardır. Başka bir ifade ile aralarında iş birliği normlarının işlediği, insanlardan oluşan bir çember vardır. Geleneksel kültürün hemen bütün biçimleri ortak normlara dayanır. Bu normlar iş birliği amaçlarına ulaşmak için kullanılır. Fukuyama, sosyal sermayenin bir kamu malı değil, kapsamlı pozitif ve negatif dışsallıklar üreten özel bir mal olduğunu öne sürmüştür. Sosyal sermayenin fiziksel ya da beşerî sermayeye kıyasla daha az belirgin kamusal mal olarak görülmesinin nedeni, diğer iki sermaye türünden daha fazla negatif dışsallık üretme eğiliminde olmasıdır. Bunun nedeni de grupların dar güven alanına sahip olması ile ilgilidir. Grup içindeki dayanışma, grup üyelerinin dışardakilerle iş birliği yapma

kabiliyetini azaltır ve pek çok durumda dışarıdakilere olumsuz dışsallık yükler.

Knoke (1999) ise sosyal aktörlerin yalnızca kendi örgütsel bağlamları içinde değil, örgütler arası ilişkiler aracılığıyla da nasıl sosyal ağlarını mobilize ettiklerine odaklanır. Bu bağlamda dışsal sosyal sermaye, bireylerin farklı sosyal gruplarla köprüler kurarak statü, bilgi ve kaynak erişimini çeşitlendirdiği bir sosyal kaynak olarak öne çıkar. Ayrıca dışsal sosyal sermaye, toplumsal uyumu artırma potansiyeline de sahiptir. Farklı kimlikler, sınıflar veya kültürel arka planlardan gelen bireylerin bir araya gelerek iş birliği yapmaları, toplumsal kutuplaşmayı azaltan ve daha kapsayıcı bir sosyal yapı inşa eden bir dinamizmi beraberinde getirir. Bu anlamda köprü kurucu (bağ kurucu) sosyal sermaye, demokratik katılım, çok kültürlülük ve toplumsal kapsayıcılık gibi değerlerle de doğrudan ilişkilidir

Bu tanımlamalar gerçekte sosyal sermayenin dört temel özelliğine işaret etmektedir. Bunlardan ilki sosyal sermaye bireylerin değil, ilişkilerin bir özelliğidir. Beşerî sermaye gibi bireysel beceri, bilgi ve yeteneklere değil, topluluklar arası ilişkiler üzerinde kurulur. Bu çerçevede, ağlar, aile ve okul gibi kurumsal ilişkiler ya da komşuluk, arkadaşlık gibi enformel ilişki yapıları içerisinde yer alır. İkincisi normlar, değerler ve güven unsuru içermesidir. Bu çerçevede sosyal sermaye, bireylerin ve kurumların davranışlarını şekillendirir. Özellikle karşılıklılık ve güven sosyal sermayenin hem bileşeni hem de sonucudur. Üçüncü olarak sosyal sermaye, ekonomik faydalar, sosyal hareketlilik ve eğitim başarısı gibi alanlarda olumlu sonuçlar doğurabilir. Toplumsal sorunların çözümünü kolaylaştırırken, aile, okul ve toplum içindeki sosyal sermaye, çocukların bilgi ve beceri kazanmasında önemli bir paya sahiptir. Bu durum aşırı bağlılık, ya da katı normlar nedeniyle bireysel gelişimi engelleyerek aynı zamanda olumsuz etkiler de yaratabilir. Son olarak sosyal sermaye çok boyutlu bir kavramdır. Çok boyutluluk, sosyal sermayeyi,

yalnızca ilişkilerle sınırlı olmayan, aynı zamanda bu ilişkilerin niteliğine, içeriğine ve işlevine odaklanan bir yapı haline getirir (Zhang vd., 2008).

Tablo 5: Farklı Sosyal Sermaye Tanımlamaları

Yazar(lar)	Tanım
Baker (1990)	“Aktörlerin belirli sosyal yapılardan elde ettikleri ve kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için kullandıkları bir kaynaktır; aktörler arasındaki ilişkilerdeki değişimlerle oluşur.”
Belliveau, O'Reilly ve Wade (1996)	“Bireyin kişisel ağı ve seçkin kurumsal bağlantıları.”
Bourdieu (1986)	“Karşılıklı tanıma veya tanışıklığa dayalı daha az ya da çok kurumsallaşmış ilişkilerin oluşturduğu dayanıklı bir ağın sahipliğiyle bağlantılı mevcut ya da potansiyel kaynakların toplamıdır. ”Sosyal yükümlülüklerden (‘bağlantılar’) oluşur, belirli koşullarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ve bir asalet unvanı biçiminde kurumsallaşabilir.”
Bourdieu ve Wacquant (1992)	“Karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkileri ağına sahip olmanın bir sonucu olarak birey ya da gruba ulaşan mevcut ya da potansiyel kaynakların toplamıdır.”
Boxman, De Graai ve Flap (1991)	“Destek sağlayabilecek kişi sayısı ve bu kişilerin sahip olduğu kaynaklar.”
Burt (1992-1997)	“Finansal ve insani sermayenizi kullanma fırsatları sağladığınız arkadaşlar, meslektaşlar ve genel bağlantılar. ” Bir ağdaki aracılık fırsatları.”
Knoke (1999)	“Sosyal aktörlerin diğer sosyal aktörlerin kaynaklarına erişim sağlamak için örgütler içinde ve arasında ağ bağlantılarını oluşturma ve harekete geçirme süreci.”
Portes (1998)	“Aktörlerin sosyal ağlar veya diğer sosyal yapılar aracılığıyla fayda sağlama yetisi.”
Coleman (1990)	Sosyal sermaye işleviyle tanımlanır. Tek bir yapı değil, sosyal yapının bir yönünü taşıyan ve yapı içindeki bireylerin eylemlerini kolaylaştıran çeşitli unsurlar bütünüdür.
Fukuyama (1995)	İnsanların grup ve örgütlerde ortak amaçlar doğrultusunda birlikte çalışma yeteneği.Sosyal sermaye, grubun üyeleri arasında paylaşılan ve iş birliğini mümkün kılan belirli bir dizi gayriresmî değer veya normların varlığı olarak tanımlanabilir.
Inglehart (1997)	Geniş gönüllü örgütlenmelerin ortaya çıktığı güven ve hoşgörü kültürü.
Portes ve Sensenbrenner (1993)	Kollektivite içerisindeki ekonomik hedeflere ve bu hedefler doğrultusundaki davranışlara etki eden beklentiler; ekonomik alanla doğrudan bağlantılı olmasa bile.
Putnam (1995)	Karşılıklı fayda için koordinasyon ve iş birliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güven gibi sosyal örgütlenme unsurları.

Thomas (1996)	Toplum içinde kolektif yararı teşvik eden gönüllülüğe dayalı araçlar ve süreçler.
Loury (1992)	Piyasada değer verilen beceri ve niteliklerin kazanımını destekleyen veya kolaylaştıran doğal sosyal ilişkiler... Toplumdaki eşitsizliklerin devamlılığını açıklamada mali miraslar kadar önemli olabilecek bir varlıktır.
Nahapiet ve Ghoshal (1998)	Bireyin veya sosyal bir birimin sahip olduğu ilişkiler ağında gömülü olan, bu ağ aracılığıyla erişilebilen ve bu ağdan elde edilen mevcut ve potansiyel kaynakların toplamı. Hem ağın kendisini hem de ağ üzerinden harekete geçirilebilecek varlıkları kapsar.
Pennar (1997)	Bireysel davranışları etkileyen ve böylece ekonomik büyümeyi etkileyen sosyal ilişkiler ağı.
Schiff (1992)	İnsanlar arasındaki ilişkileri etkileyen ve üretim veya fayda işlevlerinin girdilerini oluşturan sosyal yapının unsurları.
Woolcock (1998)	Bireyin sosyal ağlarında yer alan bilgi, güven ve karşılıklılık normları.

Kaynak: Claridge, T. (2004). Social capital and natural resource management: An important role for social capital? [Unpublished doctoral dissertation]. University of Queensland.

Sosyal Sermaye Türleri

Bağ Kuran (Bringing) Sosyal Sermaye

Bağ kuran sosyal sermaye, insanları ayırıştıran ırk, sınıf veya din gibi kavramların ötesine bağlayan, bağlantıları tanımlamaktadır. Başka bir ifade ile topluluklar, gruplar veya kuruluşlar arasında köprü kuran bir sosyal sermaye türüdür. Bağ kurma işlevi genel olarak ortak ilgi alanları olan, ancak zıt sosyal kimliklere sahip bireyler arasındaki ilişkilerden oluşan alışveriş şeklinde gerçekleşir (Claridge, 2018a). Bu kapsamda bağ kuran sosyal sermaye, hem kurum içindeki bireyleri birbirine bağlayan hem de kurumlar arasında köprü kurma işlevi görmektedir. Benzer düşüncedeki bireylerin kolektif şekilde hareket etmeleriyle oluşan bağlayıcı sosyal sermaye, topluluk temelinde kurulan örgütlerin başlangıç aşamasında daha büyük öneme sahiptir. Bu kapsamda köprü kurma işlevi de farklı örgütler arasındaki kapsayıcı ilişkilere dayanır (Dhakal, 2014).

Putman'a göre bağ kuran sosyal sermaye, bağlayıcı sosyal sermaye ile karşılaştırıldığında daha zayıf ve daha gevşek bağlara sahiptir. Bu durumun nedeni olarak da farklı ağlara, geçmişe, kültür ile sosyal ve ekonomik kaynaklara ait bireyleri içermesini göstermektedir (Vannebo ve Ljunggren, 2021). Marjinalleştirilmiş gruplar, birbirlerine benzer gruplarla kurdukları bağlayıcı sosyal sermayeye erişimleri kolaydır. Bu gruptaki bireylerin ortak noktası ise, kaynak eksikliği, damgalanma ve dışlanma olgularını yoğun bir şekilde yaşamalarıdır. Bu noktada bağ kuran sosyal sermayenin, toplumsal eşitsizliklerle mücadele ve toplumda gruplar arası etkileşimi teşvik etmede önemli bir unsur olduğu değerlendirilmektedir. Coleman'ise kavrama eğitim performansı açısından yaklaşmıştır. O'na göre eğitim performansını artıran anahtar faktör, yerel topluluklarla etkileşim yoluyla kritik kaynaklara erişimdir. Bu kapsamda, bağlayıcı sosyal sermaye, yeni ağlara, yeni alanlara ve toplumsal hareketlilik fırsatlarına erişimi sınırlandırarak, eşitsizliği yeniden üretmektedir (Vannebo ve Ljunggren, 2021).

Bağlayıcı (Bonding) Sosyal Sermaye

Bağlayıcı sosyal sermaye, demografik özellikler, tutum ve davranışlar ile bilgi ve kaynaklarda yüksek benzerlik ile karakterize topluluklar içindeki bağlantıları tanımlayan sosyal sermaye türüdür. Bu grupta aile üyeleri, yakın arkadaşlar veya komşular bulunur. Bağlayıcı sosyal sermaye Putnam'ın sosyal sermaye görüşünü Bourdieu' dan farklı kılan yanlardan biridir. Bourdieu kaynaklara erişim olarak, yüksek statülü bireylerle olan bağlara odaklanırken, Putnam, güçlü bağlara sahip, sıkı sıkıya örülmüş ağların değerini de vurgular. Bu kapsamda Putnam, sosyal sermaye açısından iki önemli ayrım yapar. İlk olarak, birbirine sıkı sıkıya bağlı bireylerden oluşan bir ağa karşılık gelen ve hem bireyin hem de grubunun lehine olan

bağlanma sermayesine atıfta bulunur. Bağlayıcı sermaye güven, iş birliği ve karşılıklı desteği geliştirerek odağı bireyci bir bakış açısından daha kolektif bir analiz perspektifine kaydırır. Putnam'ın değerlendirmesindeki ikinci ayrım ise bağ kurucu sosyal sermayedir. Bağ kurucu sosyal sermaye yeni bilgi ve kaynakların akışıyla sonuçlanma eğiliminde olan gruplar arası bağları ifade eder. Köprüleme, birbirine sıkı sıkıya bağlı topluluklarda sosyal ayrışmayı önlemeye yardımcı olur (Tahlyan vd., 2022).

Bağlayıcı sosyal sermaye güçlü bir sosyal sermaye olarak tanımlanır. Birbirine benzeyen bireyler arasındaki ilişkiler, ortak geçmiş ve ilgi alanları çerçevesinde maddi ve duygusal destek sağlarken, daha içe dönük ve korumacıdır (Claridge, 2018b). Bu kapsamda bağlayıcı sosyal sermaye, kendilerini benzer gören bir ağın üyeleri arasındaki 'yatay' bağları ifade eder ve belirli sosyal gruplar içindeki sosyal uyum kavramıyla karşılaştırılabilir. Bağlayıcı sosyal sermaye, toplumdaki açık, resmi ve kurumsallaşmış güç veya otorite yapıları arasındaki 'dikey' etkileşimler için geçerli olan bağ kurucu sosyal sermayenin özel bir biçimidir. Bağ kuran sosyal sermaye, toplumda benzer sosyal kimlikleri paylaşması gerekmeyen farklı gruplar arasındaki bağlantıları içerir ve bir bütün olarak toplumdaki (algılanan) sosyal adalet, dayanışma ve karşılıklı saygı düzeylerine atıfta bulunur (Poortinga, 2006).

Tablo 6: Bağlayıcı ve Bağ Kuran Sosyal Sermaye Karşılaştırması

Bağlayıcı Sosyal Sermaye	Bağ Kuran Sosyal Sermaye
Grup içi	Gruplar arası
İçsel (intra)	Dışsal (inter)
Dışlayıcı	Kapsayıcı
Kapalı	Açık
İçe dönük	Dışa dönük
“İdare etmek”	“İlerlemek”
Yatay ilişkiler	Dikey ilişkiler
Güçlü bağlar	Zayıf bağlar
Benzer insanlar	Farklı insanlar
Kalın (güçlü) güven	İnce (zayıf) güven
Ağ kapanması	Yapısal boşluklar
Kamu yararı modeli	Özel yarar modeli

Kaynak: Claridge, T. (2018). What is bonding social capital? Social Capital Research.

<https://www.socialcapitalresearch.com/what-is-bonding-social-capital/>

Aile ve Sosyal Sermaye İlişkisi

Aileler, bireylere sundukları gelişimsel, duygusal ve ekonomik destek sayesinde, tüm gayri resmî sosyal kurumlar içerisinde belki de en kritik rolü üstlenmektedirler. Toplumların temel örgütsel yapısını oluşturan aile, çocuklar için eğitimin, yönlendirmenin ve beslenmenin gerçekleştiği güvenli ve samimi bir sosyal çevre sunar. Bu yönüyle aile, bireyin sosyalizasyon sürecinin ilk ve en etkili aktörüdür. Araştırmalar, güçlü ailelerin çocukların genel başarılarında olduğu kadar refahlarında da önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ebeveynler, evde öğrenmelerini desteklemek suretiyle çocuklarının başarısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Prosperity Institute, 2021).

Aile sosyal sermayesi, aileyi oluşturan ilişkilerin belirli bir niteliği ve aile üyeleri arasındaki etkileşimleri aşan ilişkiler sistemidir. Bir başka ifade ile aile, toplumsal ilişkilerin ortaya çıkan bir özelliği ve kendine özgü anıları, hedefleri, kimliği olan toplumu

yansıtan öznelliktir. Bu kapsamda aile sosyal sermayesi bir sosyal öznellik olarak tanımlanır. Coleman (1988)'a göre sosyal sermaye, aile ilişkilerinin niteliğini içerirken, aynı çatı altında yaşayan ebeveynler, çocuklar ve diğer akrabalar sosyal sermayenin aktörleridirler. Bu tanımlama ile aynı zamanda aile sosyal sermayesinin yeni neslin insan sermayesini oluşturmada temel rol oynar. Coleman göre de çocukların akademik başarılarının artmasında güçlü aile sosyal sermaye ilişkisinin payı yüksektir. Gerçekte, üyeleri için ayırt edici ilişkiler olduğunda aile, bir sosyal sermaye olarak kabul edilir. Bu ayırt edici özellikler ise; üyeler arasında süreklilik bağları kurmaya yönelik yapısal bir yetenek (yoğunluk), sembolik olarak karşılıksız verme, destek, bakım ve güvenilir ilişkisel konfigürasyonlar oluşturmalarıdır (Prandini, 2014).

Coleman (1988) aile sosyal sermayesini tanımlarken, okul başarısı üzerindeki etkiyi, aile geçmişi ile ilişkilendirerek, finansal sermaye, insan sermayesi ve sosyal sermaye olarak inceler. İlk iki sermaye türü genel anlamları ile yakından ilişkili iken, sosyal sermayeyi çarpıcı bir örnekle açıklar. Asyalı göçmen ailelerin çocuklarının ihtiyaç duyduğu ders kitaplarından ikişer adet aldıklarını, ikinci kopyanın annenin, çocukların eğitim sürecine katkı yapmak için kendine aldığını tespit etmiştir. O'na göre bu durum, ailede ekonomik ve insan sermayesi her ne kadar düşük olsa da sosyal sermayenin son derece yüksek olduğu bir duruma işaret etmektedir. Ona göre ebeveynlerin sahip olduğu beşerî sermaye, aile ilişkilerinde somutlaşan sosyal sermaye ile tamamlanmıyorsa, ebeveynlerin az ya da çok sosyal sermayeye sahip olmaları, çocuğun akademik başarısı üzerinde önemli bir etkiye sahip değildir.

Bourdieu (1986) ise aile sosyal sermayesini kurumsallaşmış delegasyon biçimleri üzerinden ele almaktadır. Sosyal sermayenin yoğunlaşmasını sağlayan tek bir kişinin ya da küçük bir temsilci grubu, topluluk adına konuşma yetkisine sahiptir. Ailelerde konuşmaya yetkili kişi ise zımnen en yaşlı üye kabul edilir.

Fukuyama (2001) ise aile sosyal sermayesini değerlendirirken grup içi dayanışma, grup dışındakilerle iş birliği yapma kabiliyetleri çerçevesinde yaklaşır. Bazı toplumlarda ailelerin dar bir güven alanına sahip olması, aile dışındaki gruplarla iş birliği yapma kapasitesini azaltır. Fukuyama bu toplumlara örnek olarak da Çin ve Latin Amerika'nın büyük bir bölümünü gösterir. Bu bölgelerde sosyal sermaye büyük ölçüde ailelerde ve oldukça dar bir kişisel arkadaş çevresinde bulunur. Bireylerin bu dar çerçevenin dışındakilere güvenmesi oldukça zordur.

Edwards ve Gillies (2005; akt. Franklin, 2007)'in yaptığı araştırmada işçi sınıfı ailelerin, aile ve arkadaşlarına yakın yaşama pratik ve duygusal destek için onlara güvenme eğiliminde olduğunu, orta sınıf ailelerin ise daha çok aileden uzaklaşmak ve onaylanmış ve birikmiş destek ağlarına bağlanmanın sosyal avantaj için kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu çerçevede bağlayıcı sosyal sermaye, düşük gelirli ailelerde, koşulsuz aile desteği sunarken, daha geniş ekonomik ve sosyal faydalar sunma olasılığı düşüktür. Orta sınıf aileler ise bağ kuran sosyal sermaye çerçevesinde, daha bireysel, daha riskli fakat sosyal sermaye potansiyelini artırıcı koşullar sağlamaktadır. Bu çerçeve yoksul işçi sınıfının sosyal sermayesi bağlayıcı olabilirken, orta sınıf ailelerin sosyal sermayesi, bağ kurmayı teşvik edici olma olasılığı daha yüksektir.

Çocuklar açısından arkadaşlarının aileleri ile kurdukları okul ve okul dışı ilişkiler sosyal sermayeleri üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Özellikle okul sonrası akranları ve aileleri ile gerçekleştirilen etkinlikler, iletişimi güçlendirme yoluyla çocukların sosyal sermayelerine katkı yapmaktadır. Ancak Hovort ve arkadaşlarının yaptığı çalışma (2003) bu tür sosyal etkileşimlerin her sosyal sınıfta eşit düzeyde gerçekleşmediğine dikkat çekmektedir. Araştırmada elde edilen bulgular, özellikle orta sınıfa mensup ailelerin çocuklarının, okul içi ve dışı organizasyonlara katılım

düzeyinin, düşük gelirli ya da yoksul gruplara kıyasla anlamlı biçimde daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Mahalle ve Sosyal Sermaye İlişkisi

Son yıllarda mahalle özelliklerinin sosyoekonomik fırsatları nasıl etkilediğine dair araştırmaların sayısı artmaktadır (Crudeli, 2006; Pabayo vd., 2010). Bu araştırmalarda, mahallelerin özelliklerini tanımlamak için en sık kullanılan kavramlar; mahalledeki yoksulluk, eğitim ortamı, göçmen/etnik grupların oranı ve sosyal düzensizliktir (Osterling, 2007; Nieuwenhuis ve Hooimeijer, 2014; Roskrige ve Poot, 2024). Yoksulluk tanımlamaları bireysel ya da faktörel olarak hesaplanabilirken, hangi mahallelerin yoksul olarak kabul edileceğine dair ortak bir tanımlama yoktur. Ancak genel bir yaklaşımla, yoksulluk sınırı altında kalan hanelerin yüzdesinin, o mahallenin veya topluluğun dezavantajlı bir mahalle olarak tanımlanabilmesini mümkün kıldığı kabul edilebilir. Bu yaklaşımla örneğin Kanada’da, bir bölgenin düşük gelir sınırının altındaki ailelerin yüzdesinin, ulusal ortalamanın iki katından fazla olması halinde bu bölgenin dezavantajlı olarak kabul edileceği kabul edilmektedir (Jones ve Shen, 2014).

Mahalle etkileri çerçevesinde sosyal sermaye teorisi, yoksul mahallelerin sosyal sermaye türleri açısından yetersiz olduğu ve bu duruma bağlı olarak da mahalle sakinlerinin, sosyal ilişkilerle ortaya çıkan kaynaklardan yararlanamadığı şeklindedir. Bu çerçevede mahalle sosyal sermayesini Putnam’ın bağ kuran ve bağlayıcı sosyal sermaye kavramları ile açıklanabilir. Yoksul mahallelerde bağ kuran sosyal sermaye eksikliği; zayıf bağlar, yapısal boşluklar ve yakın sosyal grubun dışında mevcut olmayan bilgi fırsatları nedeniyle, mahalle sakinlerinin, farklı sosyal çevrelere ve olumlu rol modellere erişimini zorlaştırır. Bu durum aynı zamanda sosyal izolasyonu da artırır (Osterling, 2007).

Tablo 7: Mahallede Bağlayıcı ve Bağ kuran Sosyal Sermaye

Sosyal Sermaye Türü	Alt Başlık	Sonuçlar / Etkiler
Bağlayıcı Sosyal Sermayenin Eksikliği	Topluluk ve Sosyal Organizasyonun Zayıflığı	- Suç ve kamu düzeni sorunları - Çocuklar için olumsuz etkiler - Ebeveynlik sorunları - Ruh sağlığı sorunları
	Güven, Karşılıklılık ve Destek Eksikliği	- Sağlık sorunları - Ruh sağlığı sorunları
Bağ Kurucu Sosyal Sermayenin Eksikliği	Zayıf Ağlar ve Yapısal Boşluklar	- İşsizlik - Yoksulluk - Eğitimde başarısızlık - Sosyal hareketlilik eksikliği
	Bulaşma Etkileri	- İşsizlik - Eğitimden erken ayrılma - Normların bozulması - Suç ve şiddet

Kaynak: Osterling, K. L. (2007). Social capital and neighborhood poverty. Journal of Human Behavior in the Social Environment, 16(1–2), 123–147.
https://doi.org/10.1300/J137v16n01_09

Mahalle sosyal sermayesini açıklamak için kullanılan bir diğer yaklaşım “bulaşıcılık” (contagion) olarak adlandırılan süreçtir. Süreç olarak ifade edilmesinin nedeni, davranışların ve tutumların diğer sosyal kümeler aracılığıyla bir üyeden diğerine yayılmasını nedeniyledir. Ancak, yoksul mahallelerde bulaşıcılık etkisi, toplumun genelinde geçerli olan olumlu sosyal normlara ve rol modellere erişimde ciddi kısıtlamalar yaşanmasına neden olur. Bu mahallelerdeki sosyal izolasyon, bireylerin dış dünya ile temaslarını azaltarak onları toplumsal norm ve kabullerden uzaklaştırır. Bu durum özellikle çocuklar ve gençler arasında uyumsuz davranış normlarının daha kolay yayılmasını tetikleyebilir. Olumsuz mahalle koşulları ile, mahalle dışında olumlu rol modellerle karşılaşmanın

neredeyse mümkün olmadığı bir sosyal ortam yaratılmış olur (Osterling, 2007).

Putnam (2000)'ın bağlayıcı sosyal sermaye yaklaşımı da mahalle sosyal sermayesini açıklamakta sıkça kullanılan bir kavramdır. Bu yaklaşım, sosyal sermayenin gelişmesi, uyumlu sosyal ağların karşılıklılığı, dayanışmayı ve desteği teşvik etmesi bakımında önemli faydalar sağlamaktadır. Bağlayıcı sosyal sermaye eksikliği; toplumsal sosyal örgütlenme ile ilgili sorunlar ve komşular arasında güven, karşılıklılık ve sosyal destek eksikliğinden kaynaklandığı kabul edilmektedir (Osterling, 2007).

Mahalleler için geçerli olduğu kabul edilen bir başka mekanizma da kolektif sosyalleşmedir. Kolektif sosyalleşme, gençler için koruyucu ya da risk faktörü olarak işlev görebilecek bir dizi mahalle temelli sosyal süreçtir (Nicotera vd., 21013). Kavram, mahalledeki sosyal sorunlarla başa çıkma konusundaki kolektif becerileri tanımlar. Belirli düzeyde sosyal uyum ve istenmeyen durumlara müdahale etme istekliliği gösteren mahallelerde, mahalle sakinleri belirli normları daha iyi uygulayabilmektedir. Bulaşıcılık ve kolektiflik gerçekte birbirini tamamlayan kavramlardır. Sosyalleşme süreci içerisinde düzensiz mahallelerde, daha az sosyal uyum ve istenmeyen davranışları kontrol etme ile eğitimle ilgili olumlu normları uygulama eğilimi ve gücü daha düşük olabilmektedir (Nieuwenhuis ve Hooimeijer, 2014). Kolektif sosyalleşme teorileri, mahalledeki yetişkinlerin rol model ve sosyal kontrol kaynağı olarak hizmet ettiğini savunur (Crane, 1991). Bu kapsamda, belirli türdeki sosyal ilişkiler aracılığı ile gerçekleştirilen ve yalnızca grup içindeki bireylere değil, aynı zamanda tüm topluma fayda sağlayan bir kavramdır (Osterling, 2007).

Tempkin ve Rohe (1988; akt. Arısoy, 2019) ise mahalle sosyal sermayesini, sosyokültürel çevre ve kurumsal altyapı çerçevesinde incelemektedir. Bu kapsamda sosyokültürel çevre,

mahalle kimliğinin, mahalle sakinleri tarafından kabul edilmesi ve aralarındaki etkileşim ve sosyal bağları kapsar. Kurumsal altyapı ise, mahalle kapsamında sivil toplum örgütlenmesinin var olup olmadığını, eğer var ise mahalle yararına ne ölçüde hizmet ettiğini açıklar. Sosyokültürel çevreye ilişkin değerlerin yeterince gelişmediği mahalleler köhneleşirken, yüksek olan mahallelerde ise gelişmekte olduğu tespit edilmiştir. Dahası kurumsal altyapının güçlü olmasının gelişimi sürekli bir hale getirdiği gözlenmiştir.

Mahalle sosyal sermayesinin belirleyicilerinden biri de sosyal normlardır. Sosyal normlar, mahalle sakinleri tarafından hangi eylemlerin uygun veya doğru, hangilerinin ise uygunsuz veya yanlış olduğunun kabul edildiğini açıklar. Ancak normlara uyma veya uymama arasındaki ödül ve cezalar, bireylerin kararlarını etkileyen bir belirleyici değil, bireylerin normlara uyma ya da uymama yönündeki kararlarında, fayda ve maliyetleri etkilemek için kullanılır (Keefer ve Knack, 2003).

Kurumsal kaynak yaklaşımı da mahallelerin sosyal sermayelerini açıklamak için kullanılabilecek kavramlardan biridir. Bu yaklaşım çerçevesinde mahallenin sahip olduğu okul, park, kütüphane, sağlık merkezleri ve düzenlenmiş ve kontrol edilen oyun alanları, mahallenin kamusal malları olarak değerlendirilebilir. Kamusal kaynaklar açısından zengin mahalleler, çocukların sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesine ve bu suretle de sosyal sermayelerine katkı yaparak amaçlarını gerçekleştirmelerine olanak sağlamaktadır. Smart ve arkadaşları (2021) tarafından ABD’de yapılan bir araştırmada mahalledeki fiziksel düzensizlik ile okula devam ve matematik başarısı üzerinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Gözlemlenebilir göstergeler çerçevesinde yapılan araştırmada, çocukların okulda ve okul dışında maruz kaldıkları koşulların düzelmesinin, okul devamsızlığı ve okul terki üzerinde mahalle kamusal kaynaklarının etkili olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8: Mahallelerin Çocukların Sosyal Sermayesi Üzerindeki Etkilerini Açıklayan Kavramlar

Kavram	Tanım	Açıklama
Bulaşıcılık	Davranışların sosyal gruplar arasında yayılması	Olumsuz davranış örüntüleri çocuklar arasında yayılabilir
Bağlayıcı ve Bağ Kurucu Sosyal Sermaye	Günlük yaşamda destek ve ilerleme fırsatı sunan sosyal bağlar	Bağ kurucu sermaye eksikliği, olumlu örneklerle erişimi sınırlar
Kolektif Sosyalleşme	Mahalle sakinlerinin birlikte normlar oluşturması ve uygulaması	Yetişkin rol modeller sosyal kontrol mekanizması sağlar
Yoğunlaşma Etkileri	Yoksulların bir bölgede toplanmasının yarattığı sosyal izolasyon	Fırsat eşitsizliği ve sosyal normlara uzaklaşma yaratır
Sosyokültürel Çevre ve Kurumsal Altyapı	Mahalle kimliği ve sivil toplum varlığı	Etkileşim ve mekâna bağlılık gelişimi belirler
Sosyal Normlar	Mahallede yaygın değer ve davranış kalıpları	Çocukların doğru-yanlış algısını şekillendirir

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Bireylerin yaşamayı tercih ettikleri mahalleler ve konutlar, büyük ölçüde gelir düzeylerini yansıtmaktadır. Ancak konut seçimi yalnızca ekonomik parametrelerle sınırlı olmayıp, sosyal bağların da etkisi altındadır. Hane halkları, çoğunlukla ailelerine ve arkadaş çevrelerine yakın bölgelerde yaşamayı tercih etmektedir (Clark ve River, 2013). Bu tercihler, yalnızca bireylerin yaşam kalitelerini değil, aynı zamanda çocukların gelişim süreçlerini de etkilemektedir. Putnam, Coleman ve Bourdie, çocukları kendi başlarına birer aktör olmak yerine, ailelerinin sosyal sermayelerinin pasif yararlanıcıları olarak değerlendirme eğilimindedirler. Bu çerçevede mahallenin sosyal yapısı, komşuluk ilişkileri ve güven düzeyi çocukların özerkliği üzerinde etkili olmaktadır (Weller ve Bruegel, 2009). Kanada’da yapılan bir araştırma (Jones ve Shen, 2014), hane halkının sosyoekonomik özelliklerinden bağımsız olarak,

mahallelerin çocukların okula hazır bulunuşlukları üzerinde anlamlı etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Minh ve arkadaşları (2002) tarafından yapılan bir çalışmada da mahalledeki rol model yetişkinlerin varlığı, komşuların çocukları güvende tutmaya yardımcı olma istekliliğinin ve mahalle gelirinin, anaokulundaki çocuklar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Sosyal yeterlilik, fiziksel sağlık ve esenlik, duygusal olgunluk, dil ve bilişsel gelişim ile iletişim olmak üzere beş farklı gelişimsel sonucun araştırıldığı çalışmada, mahalle geliri ve sosyal sermaye ile beş gelişimsel özellik arasında doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Akraba olmayan yaşlı komşuların, çocukların sosyal sermayelerini geliştirmeleri ve bu suretle refahlarının artırılmasını sağlamadaki rolünü araştıran bir çalışmada da yaşlı komşuların, çocuklar ve aileler açısından mahalle kalitesine katkı yaptığı tespit edilmiştir. Yaşlı komşuların üç yolla bu katkıyı yaptığı belirlenmiştir: Yaşlı komşular ebeveynleri ve çocuklarını destekliyor, mahalle güvenliğini teşvik ediyor ve mahallenin konut istikrarına katkıda bulunuyor. Bu durum, kuşaklararası yakınlaşmanın, karşılıklı alışverişin ve gayri resmi sosyal kontrolün, çocuklar açısından mahalle sosyal sermayesinin yaratılmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir (Jespersen vd., 2021). Diğer yandan, farklı gelir düzeylerine sahip mahalleler arasında gözlemlenen ortalama gelir farklarının, erken çocukluk gelişiminde görülen farklılıkların yaklaşık %45 ila %50'sini açıkladığını ortaya koymaktadır (Hertzman, 2010). Bu bulgu, ekonomik koşulların çocuk gelişimi üzerindeki güçlü etkisini açıkça göstermektedir.

Okul ve Sosyal Sermaye İlişkisi

Eğitim araştırmalarının özünde iki tür indirgemecilikten söz edilmektedir. İlki bireysel özelliklere vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda öğrencilerin değerleri, tutumları, istekleri ve hedeflerine odaklanılmaktadır. İkincisi ise yapısal düzeyde ve makro

göstergelerdir. Bunlar, eğitim performansı, statü kazanımını belirleyen eğitim altyapısı, okul türleri arasında seçme ve yerleştirme süreçleri gibi yapısal faktörlerdir. Ancak okullar, yalnızca bireysel faktörler ve yapısal faktörler etrafında şekillenmez. Bunun yanı sıra sosyal sermaye yaklaşımı çerçevesinde birey ve kurumların sosyal normları, kültürel kodları ve beklentileri gibi belirli özellikleri de önemlidir (Mikiewicz ve Araújo, 2021). Okullarda yöneticiler, öğretmenler, veliler ve yerel toplum liderleri ile yapılan bir araştırma sonucuna göre, etkili sosyal ilişkilerin, okul başarısı için en önemli kaynak olduğu ve okul ortamında oluşturulan sayısız sosyal alışveriş, başarılı bir eğitim ortamının yaratılmasına katkı yaptığı belirlenmiştir. Öğrencilerin okula düzenli gelmesi ve öğrenim becerilerini geliştirmesi açısından, öğretmen, veli ve öğrenciler arasındaki bireysel dinamikler önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. İlişkisel güvenin yüksel olduğu okullarda eğitimcilerin yeni uygulamaları hayata geçirmek ve iyileştirmeler yapmak için velilerle birlikte çalışma olasılığı artmaktadır (Bryk ve Schneider, 2002)

Coleman'a göre çocukların okul başarılarındaki farklılık, içinde bulundukları sosyal yapının özelliklerindeki farklılıklar tarafından belirlenir. Bu farklılıkları oluşturan ise aile modeli, ebeveynlerin çocukların eğitime katkı düzeyleri, akrabalarla olan ilişkilerin boyutu ve çocuklar üzerindeki kontrolün derecesidir. Diğer yandan aile dışındaki sosyal ağlar, sivil toplum kuruluşlarına üyelikler ve mahallenin ve okulun algılanan kalitesi etkili olmaktadır (Mikiewicz ve Araújo, 2021). Bu çerçevede Natriello (1987) okulların içinde yer alabileceği üç tür topluluktan söz etmektedir. İşlevsel topluluklar, değer toplulukları ve dağınık yapıya sahip topluluklar. İşlevsel topluluklar, sosyal normların ve yaptırımların, nesiller arası olanlar da dahil olmak üzere, sosyal yapının kendisinden kaynaklandığı ve bu yapıyı hem güçlendirdiği hem de sürdürdüğü topluluklardır. Değer toplulukları, eğitim ve çocuk

yetiştirme konusunda benzer değerleri paylaşan ancak işlevsel bir birlik olmayan topluluklarıdır. Özel okulların ya da belirli eğitim felsefelerine sahip okulların etrafında var olurlar. Bu tür toplulukların her ikisinde de sosyal normlar nesiller boyunca aktarılır, böylece okullar, gençlerle olan çalışmalarında daha büyük topluluklar tarafından güçlendirilir ve gençlerin sosyalleşmesinde ebeveynler ve okullar için bir kaynak görevi gören “nesiller arası kapanma” söz konusudur. Nesiller arası kapanma yaklaşımı çerçevesinde, çocuklar ile ebeveynleri arasında güçlü bir ilişki varsa, bu durumun çocukların okul başarısının artırdığı kabul edilmektedir. Okul çalışmalarına daha çok dahil olan ve çalışma alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olan ebeveynlere sahip yoksul çocukların, ebeveynleri okul hayatıyla daha az ilgilenen çocuklara göre akademik başarısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Carbonaro, 1998).

Putnam’a göre de sosyal sermaye ve eğitim arasında iki yönlü bir ilişki vardır. İlki, sosyal sermaye kaynaklarının, sınav başarısı, okul terk ya da süresinin uzatılması gibi belirli eğitim başarısının temelini oluşturmasıdır. İkincisi ise, eğitim ve öğretilimin yaygınlaştırılması, toplumsal katılım düzeyinin yükseltilmesi, siyasi faaliyetlerin güçlendirilmesi, katılımcı kültürün artırılması ve inşa edilmesidir. Toplumsal katılım kültürünün yüksek olması, eğitim çıktılarını iyileştirmektedir. Ancak katılım kültürünün artması da eğitim koşullarının kalitesine bağlıdır (Mikiewicz ve Araújo, 2021).

Bourdieu ise sosyal sermaye ve okul kavramına eleştirel bir yaklaşım getirerek toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine sebep olabileceğini vurgular. O’na göre sosyal sermaye toplumsal farklılıkları inşa etmenin ve sürdürmenin araçlarından biridir. Bu farklılıklar da kaçınılmaz bir şekilde egemen sınıfın sahip olduğu avantajları sürdürmeye hizmet eder. Bu çerçevede olmak üzere eğitim, “gaspçılar” olarak nitelenen alt sınıftan gelenlere karşı üst ve orta sınıf üyelerinin kendilerini savundukları bir sınıf mücadelesi

“arena”sıdır. Okul beşerî sermayeyi inşa etmenin, kültürel ve ahlaki açıdan tarafsız bir aracı değildir. Kültürel keyfiliği dayatan ve egemen sınıfın değerleri çerçevesinde davranan bir kurumdur. Ağ teorisi çerçevesinde alt sınıf ve egemen sınıf mensupları, çocuklarının eğitimini desteklemenin yollarını bulmak üzere sosyal ağlarını kullanabilirler. Bu kapsamda okullar, fırsat yaratma, bilgi ve kurumsal destek kaynağıdır. (Mikiewicz ve Araújo, 2021).

Tablo 9: Sosyal Sermaye Kuramları ve Eğitim

Kuramsal Arka Plan	Temel Öğeler	Eğitimde (Okulda) Kullanımı
Sosyal Değişim Teorisi (James Coleman)	- Ortak değerler ve normlar - Çok boyutlu sosyal ilişkiler - Etkili sosyal denetim	- Eğitime katılım kültürünün şekillenmesini sağlar - Öğrencilerin bilgi edinme sürecini destekler - Eğitim kurumları ve personeli üzerinde etkili denetim sağlar
Sivil Toplum Teorisi (Robert D. Putnam)	- Güven - Karşılıklı normlar - Vatandaşlık	- Eğitim kurumları üzerinde etkili denetim sağlar - Eğitim kurumlarında yerel toplum desteğini artırır
Kültürel Yapısalcılık Teorisi (Pierre Bourdieu)	- Kültürel ve ekonomik sermayeye erişim sağlayan sosyal ilişkiler - Meşruiyet ve kredi sağlayan gruba üyelik	- Eğitim alanında sembolik sermaye kullanımını mümkün kılar - Ekonomik sermayenin kültürel sermayeye dönüşümünü kolaylaştırır (okul başarısını etkiler) - Okul faaliyetlerinde ait olunan gruptan sosyal destek sağlar
Ağ Teorisi (Nan Lin)	- Ağ ilişkilerinin yapısı (yoğunluk) - Ağ yayılımı (iletişim genişliği) - Ağlar sayesinde elde edilen en yüksek sosyal statü	- Sosyal hareketlilik sürecinde faydalı olan değerli bilgilere erişim sağlar

Kaynak: Mikiewicz, P. ve Araújo, G. C. (2021). Social capital and education – An attempt to synthesize conceptualization arising from various theoretical origins. Cogent Education, 8(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2021.1907956>

Çocuk Yoksulluğu ve Sosyal Sermaye İlişkisi

Çocuk yoksulluğunu tanımlayan yaklaşımlar, farklı boyutlarda çocuk yoksulluğunu olgusunu değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeler her ne kadar farklı yaklaşımlar sergileseler de gerçekte hepsinin birleştiği temel kavram, hane yoksulluğudur.

Yoksul hanelerde büyüyen çocuklar, yoksulluğu yetişkinlerden farklı ve daha derinden tecrübe etseler de nihayetinde ailesinin sahip olduğu ekonomik kaynaklar ölçüsünde refah düzeyleri belirlenmektedir. Ancak yoksul aileler, yalnızca ekonomik kaynak yetersizliği ile değil aynı zamanda sosyal sermaye yetersizliği ile karakterizedir. Bu durum çocukların da yetersiz sosyal sermaye içerisinde büyümelerine ve yetişkin birey olduklarında yoksulluğu bir nesil sonrasına taşımalarına neden olmaktadır. Endonezya da yapılan bir araştırmada, yoksul hanehalkı ebeveynlerinin sosyal sermayesinin, çocuklarının yoksul olma olasılığını önemli ölçüde etkilediği, birinci nesilde daha yüksek sosyal sermayeye sahip ailelerde büyüyen ikinci nesildeki bireylerin, yoksul olma ihtimalinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Nazamuddin, 2022). Bu durum, sosyal sermaye olgusunun yalnız mevcut dönem içerisinde etkilerini gösteren bir kavram olmadığı, çocuk yoksulluğunu tetiklemek suretiyle yoksulluğun nesiller boyu süren bir süreç olmasına neden olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, çocuk yoksulluğu ve sosyal sermaye arasında doğrusal bir ilişkinin varlığını kabul edilmektedir (Jones vd., 2002). Ancak genel yoksulluk kavramlarında sosyal sermaye ve çocuk yoksulluğu arasındaki ilişkiye yeterince yer verilmemektedir. Esasında sosyal sermaye, yalnızca aileden üretilen bir kavram olmaması nedeniyle, yoksullukla mücadelede aile dışı sosyal sermayenin güçlendirilmesinin, çocuk yoksulluğu ile mücadelede önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Bourdieu'ya göre sosyal sermaye kavramının değerini belirleyen esas unsur ekonomik sermayeye dönüştürülebilmesidir. Fakat bu dönüşüm kolay olmamaktadır. Özellikle ekonomik ve kültürel sermayesi yetersiz olanlar ve toplum geri kalanı tarafından ikincil derece konumlandırılmış olan bireyler için dönüşüm süreci sıkıntılı olabilmektedir. Özellikle çocuklar, yetişkinlerden farklı olarak, zayıf konumlarının bir sonucu olarak sosyal sermayelerinin,

ekonomik sermayeye dönüştürülmesinde ilave kısıtlamalarla karşılaşabilirler (Madeleine, 2019).

Birbirleri ile bağlantılı üç alandan oluşan 3R yaklaşımı İlişki (Relationship), Kaynak (Resource) ve Hazırbulunululuk (Readiness) yoksul çocukların sosyal sermayelerini anlamak ve güçlendirmek için bir çerçeve sunmaktadır. Bu kavramsal çerçevede, savunmasız çocuklara yönelik sosyal koruma politikaları için yeni olasılıklar ön plana çıkarılmaktadır. İlişkiler alanı altında, orta sınıf ergenlerin, yoksul çocukların sosyal sermaye ortamının bir aktörü olarak yerleştirilmesi önerilmektedir. Kaynak alanında, orta sınıfa mensup ailelerin çocuklarının yoksul çocuklar için kritik öneme sahip kaynak havuzlarını genişletecek eylem mekanizmalarını ifade edilmektedir. Hazırlık ise, yine orta sınıf aile çocuklarının daha az ayrıcalıklı meslektaşlarının kapasitelerini genişletmelerini sağlayacak politika mekanizmaları oluşturmaları ve böylece ayrıcalıklı kurumsal ağlara erişimde ve kendi başlarına ağlar oluşturmalarına yardımcı olacağı kabul edilmektedir. Her ne kadar ayrıcalıklı olarak kabul edilen üst ve orta sınıf ailelere mensup çocuklar, yoksul çocuklarla paylaşabileceği çok sayıda kaynağa sahip olsalar da gerçekte süreçte kaynak akışı, her iki yönde gerçekleşir (Chattopadhyay ve Delamonica, 2023).

Tablo 10: 3R Çerçevesinde Sosyal Sermaye ve Çocuk Yoksulluğu ile Mücadele

Boyut	Tanımı	Amacı	Politika Açısından Anlamı
İlişki (Relationship)	Orta sınıf çocukların/kırılgan çocuklarla anlamlı sosyal bağlar kurması.	Sınıflar arası sosyal temas kurarak, empati ve karşılıklı anlayışı artırmak.	Okul, spor, kültür gibi alanlarda ortak etkinliklerle farklı sınıflardan çocukları bir araya getirme.
Kaynak (Resource)	Ayrıcalıklı çocukların sahip olduğu kurumsal ve sosyal kaynaklara erişim.	Kırılgan çocukların kurumsal, eğitimsel ve kültürel kaynaklara erişimini genişletmek.	Eğitim, rehberlik, kültürel etkinlikler aracılığıyla kaynaklara eşit erişimi destekleyen politikalar üretmek.
Hazırbulunuşluk (Readiness)	Kırılgan çocukların kendi kaynaklarını yaratma ve sosyal ağlarını kurma yetisi.	Çocukların güçlenmesini sağlayarak uzun vadede bağımsızlık ve sosyal katılımı artırmak.	Sosyal beceri, iletişim, hak bilinci ve kurumsal yapı içinde gezinme becerilerini geliştiren programlar.

Kaynak: Chattopadhyay, T. ve Delamonica, E. (2013). From social protection to social capital of children in poverty: An argument for cross-class policy design and implementation. Child Poverty and Social Protection Conference. <https://media.neliti.com/media/publications/579-EN-from-social-protection-to-social-inclusion-for-children-in-poverty-bridging-the.pdf> dan yazar tarafından oluşturulmuştur

Bir toplumun sosyal sermayesini oluşturan unsurlar; kurumları, ilişkileri, tutum ve davranışlarıdır. Bu unsurlar bireyler arasındaki etkileşimi yöneten ekonomik ve sosyal ilişkilere katkı yapan değerlerdir. Yoksul bireylerin sosyal sermayelerinin düşük olduğuna dair genel bir kabul vardır. Oyen (2002)’e göre bu durum yoksulların, daha avantajlı grupların katıldığı türden örgütlenmelere ve ağlara dahil olamamalarından kaynaklanmaktadır. Yoksul bireylerin siyasal ve toplumsal örgütlenmelere katılım düzeyi sınırlıdır. “Politik yoksulluk” olarak da kabul edilen bu olgu ekonomik, sosyal ve kültürel yoksullukla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, yoksulların sosyal ağlara katılımı zorlaşmaktadır. Diğer yandan her toplumda belirli ölçüde farklılaşma ve tabakalaşma mevcuttur. Bu toplumsal yapılar, bazı bireyleri veya grupları, kurumların ya da örgütlerin üyesi olarak tanımlarken, diğerlerini dışarıda bırakma eğilimindedir.

Türkiye’de Çocukların Sosyal Sermayesi: Kendi Gibilerle Olmak

Türkiye’nin Sosyal Sermayesi

Bir ülkenin sosyal sermayesi, sosyal istikrarın ve refahın toplamı olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede sosyal sermaye, sosyal uyum ve uzlaşy yaratarak, ekonomik gelişme için gerekli ortamı hazırlayarak, ülkede istikrarlı bir ortamın oluşturulmasını sağlar. Sosyal sermaye somut bir değer değildir. Bu nedenle de ülkelerin sosyal sermayelerini belirlemek ve sayısal değerlerle ifade etmek güçtür. Ülkelerin tarihi ve kültürel etkileri belirleyici olmakla birlikte bir toplumda sosyal uzlaşyı sağlayan faktörler şöyle sıralanabilir: Sağlık hizmetleri sistemleri ve ulaşılabilirliği, suç seviyeleriyle ilişkili olan gelir ve varlık eşitliği, ülkenin gelecek nesil dengesini değerlendirmek için demografik yapı, ifade özgürlüğü,

korkudan uzak olma ve işletmelerin üretken olabilmeleri için şiddet içeren çatışma ortamının olmaması (SolAbility, 2024).

Fukuyama (2001)'ya göre ülkelerinin sosyal sermaye stokunu artırmak isteyen politika yapıcılar için yapmaları ve yapmamaları gereken dört faktör vardır. Öncelikle hükümetler, sosyal sermaye yaratmak için çok belirgin araçlara sahip değildir. Sosyal sermaye genellikle, din, gelenek, paylaşılan tarih ve hükümetlerin kontrolü dışında kalan diğer faktörlerin bir yan ürünüdür. Hükümetler mikro kredi uygulamaları gibi politikaları gerçekleştirmek için bilgi kaynağı olarak sosyal ağlar hakkında bilgi sahibi olabilirler. Bunun yanı sıra hükümetlerin, sosyal sermayenin dar güven alanına sahip gruplarla ilişkilendirilmesinin, negatif dışsallıklara neden olabileceğini, toplumun geniş kitleleri için zararlı olabileceğinin farkında olması gerekir. İkinci olarak hükümetlerin sosyal sermaye yaratabilmek için doğrudan müdahale edebileceği tek alan eğitimidir. Eğitim yoluyla beşerî sermaye artırılırken aynı zamanda, sosyal kurallar ve normlar biçiminde de sosyal sermaye üretilebilir. Üçüncü olarak, hükümetler başta mülkiyet hakları ve kamu güvenliği olmak üzere, kamusal malları etkin bir şekilde sağlayarak, sosyal sermayenin oluşumunu dolaylı olarak teşvik edebilir. Güvene dayalı sosyal sermaye çerçevesinde değerlendirilebilecek bu durum, bireylerin, yasal ve toplumsal güven hisleri içinde olmaları halinde örgütlenme ve oy verme gibi diğer vatandaşlık görevlerini yerine getirmede tereddüt etmeyeceğini, bu ortamın da güvene dayalı sosyal sermayenin gelişmesine yol açacağı varsayımdır. Son olarak devletler, özel sektörün ya da sivil toplum örgütlerinin yapmasının daha verimli olduğu alanlarda faaliyet üstlenmesi, sosyal sermaye üzerinde olumsuz etkilere neden olabilecektir. Bu yaklaşım, toplumun devlete bağımlı hale gelmesi ile iş birliği yapma beceri ve kapasitesinin zayıflamasına atıf yapmaktadır.

Küresel çapta ülkelerin sosyal sermayeleri en kapsamlı şekilde SolAbility Küresel Sürdürülebilir Rekabet İndeksi Raporunda ortaya konmaktadır. 191 ülkenin Doğal Sermaye, Kaynak Yoğunluğu Verimliliği, Entelektüel Sermaye, Ekonomik Sürdürülebilirlik ve Sosyal Sermaye indeksleri raporda yer almaktadır. Sosyal sermaye puanının hesaplanmasında beş başlık altında belirlenen toplam on beş parametre kullanılmaktadır. Beş ana başlık; sağlık, eşitlik, suç, özgürlük ve memnuniyettir. Rapor, ekonomik gelişme ile sosyal sermaye arasında doğrusal bir ilişki kurarak, sosyal sermayesi yüksek olan ülkelerin ekonomilerinin gelişmesini tamamlamasının daha kolay olacağını vurgulamaktadır (SolAbility, 2024).

2024 yılında yayınlanan rapora göre Türkiye'nin sosyal sermaye puanı %35,47'dir. Bu puan ile 191 ülke arasında 146'ncı sırada yer almıştır. Küresel ortalamanın (%42) altında kalan Türkiye, sosyal sermaye yeterliliği açısından oldukça düşük bir performans göstermiştir. Raporun ilk sırasında ise Japonya (%64,69) yer almaktadır (Tablo 11). Sırasıyla Hollanda, Fransa ve İskandinav ülkeleri ilk on sıra içerisinde bulunmaktadır. Bu durum, bu ülkelerin özellikle güven esasına dayalı sosyal sermaye yapılarının, kültürel altyapılarının, geniş olanaklarla sunulan kamusal hizmetlerin ve güçlü bir kolektif toplumun sonucu olarak değerlendirilebilir. Türkiye ise ekonomik gelişmişlik düzeyinden oldukça uzak bir sıralamada yer alarak, potansiyelini gerçekleştirememiştir.

Tablo 11: Seçilmiş Ülkelerin Sosyal Sermaye Sıralaması ve Puanı

ÜLKE	SIRALAMA	PUAN
Japonya	1	64.99
Hollanda	2	62.31
Fransa	3	62.19
İzlanda	4	61.04
Norveç	5	60.94
Slovenya	6	60.91
Danimarka	7	59.62
Belçika	8	59.30
İsveç	9	59.29
İsviçre	10	48.57
Almanya	24	53.89
Birleşik Arap Emir.	25	53.60
Polonya	26	53.01
Yunanistan	40	49.67
Romanya	41	49.44
Jamaika	142	35.94
Kolombiya	143	35.88
Panama	145	35.69
Türkiye	146	35.47
Küba	147	35.44
Meksika	148	35.39
Venezuela	149	35.18
Zimbabve	150	35.17
Haiti	152	35.03
Irak	156	34.39

Kaynak: SolAbility. (2024). Global sustainable competitiveness index. SolAbility Sustainable Intelligence.

Sosyal sermayenin Coleman tarafından yapılan tanımı, insanların ortak amaçlar doğrultusunda gönüllü olarak bir araya gelip birlikte çalışabilme yeteneğidir. Fukuyama ise, iş birliği yeteneği doğrudan toplumdaki güven düzeyi ile ilişkilendirir. Yani, insanlar birbirine daha çok güvendikçe güçlü sosyal sermaye oluşturmak daha kolay hale gelir. Bu çerçevede güven düzeyi de ülkeler arasındaki sosyal sermaye farklılıklarının belirlenmesinde önemlidir. Toplumsal güven düzeyini, ülkelerin sosyal sermaye geliştirme kapasitelerini artıracağına dair yaklaşım çerçevesinde Eurostat tarafından yayımlanan raporlar, Avrupa ülkelerinde bireylerin birbirlerine duyduğu güveni ölçmeye ve karşılaştırmaya

yönelik önemli veriler sunmaktadır. Özellikle “Genel olarak, insanlara güvenilebilir mi yoksa dikkatli olmak mı gerekir?” şeklindeki standart soruya verilen yanıtlar, sosyal güven düzeyinin ampirik olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Eurostat (2025) tarafından yapılan araştırmada güven düzeyi 0 ila 10 arasında belirlenmektedir. 0 en kötü düzeyi işaret ederken 10 en yüksek güven düzeyini ifade etmektedir. Farklı yaş kategorilerinde yapılan araştırmada Türkiye hem 16-29 yaş grubu gençler arasında hem de 16 yaş üzeri grupta en düşük skora sahiptir. Her iki grupta da güven düzeyi 3,4 olarak belirlenmiştir. AB 27 ülkelerinde ortalamasının 5,8 olduğu değerlendirildiğinde Türkiye’nin, sosyal sermayenin önemli belirleyicilerinden biri olan güven konusunda toplumsal açıdan iyi bir yerde olmadığını göstermektedir (Tablo 12). Aynı zamanda kuşaklar arasında da güven ilişkisinin, aidiyet ve dayanışma kültürünün düşüklüğüne işaret ederek, toplumsal kolektivite ve gönüllü katılımın zayıf kalmasına neden olabileceği değerlendirilmektedir. Diğer yandan Eurostat’ın bu araştırmasını SolAbility (2024)’nin Küresel Sürdürülebilir Rekabet İndeksindeki sosyal sermaye sıralamaları ile de karşılaştırarak sonuçları değerlendirmek mümkündür. Bu çerçevede sosyal sermaye indeksi sıralamasında üst sıralarda yer alan ülkelerin, güven sıralamasında da üst sıralarda olduğu görülmektedir. Bu durum, güven ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi karşılaştırmak açısından dikkat çekicidir. Türkiye’nin her iki göstergede de ekonomik kalkınmışlık düzeyi ile uyuşmayan kötü skorları, sosyal sermaye açısından yapması gerekenler olduğunu göstermektedir. Başka bir açıdan değerlendirildiğinde, sosyal sermayesi güçlendiğinde, mevcut ekonomik konumunun çok üstüne çıkma potansiyeline sahiptir.

Tablo 12: Seçilmiş AB Ülkelerinde Başkalarına Güven

ÜLKE	16-29 YAŞ	16 YAŞ ÜZERİ
AB- 27	6,1	5,8
Belçika	6,7	6,5
Bulgaristan	5,8	5,2
Çekya	5,8	5,4
Danimarka	5,3	5,6
Almanya	5,5	5,5
Estonya	5,7	5,5
İrlanda	6,7	6,7
Yunanistan	5,2	4,7
İspanya	6,6	6,3
Fransa	4,2	4,4
Hırvatistan	7,2	6,3
İtalya	6,7	6,2
Kıbrıs	3,7	3,6
Letonya	6,7	6,2
Litvanya	4,6	4,3
Lüksemburg	5,6	5,5
Macaristan	5,4	5,3
Hollanda	6,6	6,7
Avusturya	5,6	5,6
Polonya	7,0	6,9
Portekiz	5,6	5,5
Romanya	7,7	7,2
Slovakya	6,7	6,0
Finlandiya	6,9	7,3
İsveç	5,0	5,6
Norveç	5,8	6,0
İsviçre	5,9	6,4
Karadağ	6,3	5,8
Sırbistan	6,1	5,5
Türkiye	3,4	3,4

Kaynak: Eurostat. (2025). Trust in others by sex, age and educational attainment. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_pw03_custom_14889426/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=e5365d33-42a6-4b17-a99d-c2719df8be37

Günay ve Sülün (2021) tarafından OECD ülkeleri arasında refah seviyeleri ile sosyal sermayeleri arasındaki ilişkiyi Legatum Refah İndeksi ile ölçen çalışmasında 2009-2019 yılları arasındaki değişim incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye 147'nci

sırada yer almıştır. Araştırmada dikkat çekici bulgu, Türkiye'nin 2017 yılında 82'nci sırada yer almasıdır. Türkiye'nin bu kötü sıralamasının nedeni olarak da yapılan anketler ve değerlendirmelere göre, etnik heterojenlik ve bireyler arasındaki düşük güven düzeyi gösterilmiştir Türkiye'nin sosyal sermaye sıralamasında geride olması, sosyal sermayenin refah seviyesini olması gereken seviyeden aşağıya düşürdüğü vurgulanmaktadır. Bu araştırma Eurostat'ın güven düzeyi sıralaması ile uyumlu bir perspektif oluşturmaktadır.

Türkiye’de Mahalle ve Çocukların Sosyal Sermayelerine Etkileri

Sosyal sermaye çerçevesinde mahalleler bireylerin, diğer bireylerle ilişki kurması ve bu ilişkinin sürekliliği vasıtasıyla, tek başına gerçekleştiremeyeceği bir amaca ulaşabilmek için, iş birliği yapabilme imkânı tanıyan bölgeler olarak da tanımlanan (Taufik ve Dwiningrum, 2019) yaklaşımın doğrulandığı yerlerdir. Bu yaklaşıma göre bireyler, sahip oldukları ağ içindeki değerlerin ve amaçların benzerliğine vurgu yaparak ve ağı kaynak olarak göstererek diğer bireyler ve ağlar ile bağlantı kurarlar. Bu yaklaşım aynı zamanda yoksul mahallelerde, sınırlı sosyal ağlara sahip çocukların, mevcut ağlarını kullanarak başka ağlara erişimlerinin sınırlı kalmasına neden olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak mahalleler arasında, varlıklı ve yoksul ayrımının derinleşmesi, bu durumu tetikleyen en önemli unsurlardan biridir.

Dar gelirli mahallelerde yaşayan çocukların, benzer sosyoekonomik koşullara sahip akranlarıyla sınırlı sosyal ilişkiler kurmaları, onları farklı sosyal çevrelerle etkileşim kurma fırsatlarından mahrum bırakmakta ve bu durum sosyal sermayenin dönüştürücü gücünden yeterince yararlanamamalarına yol

açmaktadır. Bu bağlamda, sosyomekânsal hareketliliğin kısıtlı olması, sosyal sermayenin yatay genişlemesini engellemekte ve çocukların alternatif sosyal ağlara erişimini sınırlandırarak toplumsal, fırsatlara katılım olanaklarını azaltmaktadır.

Türkiye’de çocuk yoksulluğu, yalnızca ekonomik gelir düzeyinin düşüklüğüyle açıklanamayacak kadar çok boyutlu bir olgudur. Alanyazında, çocukların içinde doğup büyüdüğü fiziksel çevre ve bu çevredeki sosyal ilişkiler ağı, çocuk yoksulluğunu derinleştiren veya hafifleten temel belirleyiciler arasında gösterilmektedir (Günaydın, 2023). Özellikle gecekondu ve şehrin çöküntü bölgeleri, çocuk yoksulluğunun görünen yüzünü oluşturur. 1950’li yıllarla başlayan şehirlere göçün beraberinde getirdiği konut sorununa bir çözüm olarak göz yumulan gecekondu, zaman içerisinde çıkarılan aflar ve yasalarla meşru bir hale gelmiştir (Ocak, 2016). Büyük oranda kamu arazileri üzerine inşa edilen bu evler, şehrin sunduğu sosyoekonomik imkanlardan uzak, göçle birlikte gelenlerin kültürel değerlerinin sürdürüldüğü yerlerdir. Bu mahallelerde evler, planlamadan uzak, derme çatma bir şekilde inşa edilirken, altyapı, okul, sağlık merkezleri ve sosyal alanlar gibi pek çok kamusal mal ve hizmetler de yetersizdir. Gecekondu mahallelerinin yarattığı en önemli sorun, yoksulluğun yeniden üretildiği alanlar haline gelmesidir. Bu kapsamda çocuk yoksulluğu, ailelerinin ekonomik yetersizlikleri ile birlikte, çocukların nitelikli bir eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel alanlar gibi gelişimlerini destekleyecek imkanlardan yeterince yararlanamamaları karşısında ailelerinden devraldıkları yoksulluğu, yetişkin bireyler olduğunda da sürdürmelerine neden olmaktadır. Türkiye’de yoksulların yaşadığı mahallelerin en belirgin özelliği kamusal mal ve hizmetlerin yeterli düzeyde sunulmamasıdır. Diğer yandan çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimleri açısından önemli bir paya sahip olan oyun alanlarının yetersizliği, kullanılmayan metruk yapıların varlığı, yeterince temizlik hizmeti sunulmayan

sokaklar, kütüphanelerin yetersiz ya da hiç olmaması, okul öncesi eğitim kurumlarının yetersizliği ve nitelikli okul sayısının azlığı, ulaşım imkanlarının kısıtlı olması, sağlık hizmetleri sunumunun yetersizliği ile de karakterize bölgelerdir (Adaman vd., Tarihsiz).

Bu mahallelerde yaşayan aileler, genel olarak içine kapanık bir yaşam sürmekte, çevresi ile sınırlı düzeyde sosyal ağlar oluşturmaktadır. Bir anlamda kendileri tarafından yaratılan sosyal izolasyon içerisindeyler. Bu durum çocukların sosyal sermayelerini de etkilemektedir. Aile içerisinde kısıtlı olan sosyal sermayeleri, ailelerinin, başkaları ile olan ilişkilerinin zayıflığı nedeniyle, aile dışı sosyal sermayelerinin de yetersiz kalmasına neden olmaktadır (Adman ve Keyder, 2009). Sonuç olarak da bu yoksul bölgeler, bireylerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel anlamda da dışlandığı alanlara dönüşmüştür (Wilson, 2006). Sosyal sermaye açısından yoğunlaşma etkisi (Kovács vd., 2022) olarak da adlandırılan bu durum, fırsat eşitsizliği ve sosyal normlara uzaklaşma etkisi yaratır. Çocukların sosyal sermayelerinin yalnızca yaşadıkları mahallelerle sınırlı kalmasına neden olur. Çocuklar kendi yaşam alanları dışındaki akranları ile sosyalleşme imkânı yakalayamadıklarından, yalnızca sosyokültürel açıdan benzer olan akranlarından oluşan dar bir sosyal çevrede, sınırlı sosyal sermayeleri ile büyümek zorunda kalırlar. Bu durum yetişkin bireyler olduklarında, sosyal sermayelerini ekonomik sermayeye dönüştürmelerini zorlaştırır.

Açıkalin (2008)'ın İstanbul ve Gaziantep şehirlerinin yoksul mahallelerinde gerçekleştirdiği araştırmada, çocukların ve gençlerin %18'inin yaşadıkları şehrin diğer mahallelerini hiç görmediklerini tespit etmiştir. Başka bir ifade ile yoksul çocuklar, yaşadıkları mahalle dışına hiç çıkmadıklarını ifade etmişlerdir. Diğer mahallelere çıkanların durumu incelendiğinde ise hastane ya da akraba ziyaretleri nedeniyle olduğu görülmektedir. Diğer yandan gençlerin %75'i boş zamanlarını komşu ziyareti ya da ev işleri

yaparak geçirmektedir. Çocukların kendilerini geliştirebilecekler kurslar da bile mahalle içerisinde sosyokültürel ayrıma işaret eden bulgular tespit edilmiştir. Velilere sorulan “*çocuklarınızı kendilerini geliştirebilecekleri herhangi bir kurs ya da etkinliğe gönderiyor musunuz?*” şeklindeki soruya mezhep farklılıklarına işaret eden bir şekilde aleviler “*saz kursu mu?*” sünniler ise “*Kuran kursu mu?*” sorusu şeklinde cevap vermiştir. Bu durum, yoksul mahallelerde çocukların sosyal ağlarını oluştururken, ayrışmaların daha da derinleştiğini, kendi gibilerle olmanın daha saf halinin gerçekleştiğini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Gerçekte, çocukların sosyal sermayelerini artırmalarının en başta gelen yolu, farklı sosyal ağlara erişim imkanına sahip olmalarıdır. Başka çocuklar ve ağlarla mekânsal farklılıkların neden olduğu yetersizlik nedeniyle ilişki içerisine giremeyen yoksul mahalle çocuklarının, sosyal sermayelerini artırmalarını beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Pek çok araştırmanın da gösterdiği gibi (Ruiz vd., 2018; Lei, 2018; Smart, ve diğerleri, 2021) mahalleler akademik başarı, sağlık ve uzun dönemli ekonomik kazanım da dahil olmak üzere çocuklar üzerinde geri dönülmez etkiler yaratmaktadır. Bu durum aynı zamanda, güven, sorumluluklar, saygı ve arkadaşlık gibi kişisel ilişkilerin niteliği ve boyutu olarak tanımlanan ilişkisel sosyal sermaye (Claridge, 2018c) için de mahallelerin önemini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda yoksul mahalleler, sosyal ve kurumsal destek açısından yetersiz, düşük sosyalleşme ve yüksek izolasyona sahiptir. Özellikle çocukların mahallelerde ilişki kurduğu ve bu suretle sosyalleştiği akranları ve mahalledeki diğer yetişkin bireylerin sosyal norm ve değerleri, çocukların sosyal sermayelerinin önemli belirleyicilerinden olmaktadır. Bu çerçevede diğerlerini etkileyerek örnek oluşturan rol model kavramı ön plana çıkmaktadır. Rol modeller; sergiledikleri davranışlarla olumsuz ya da olumlu olabilmektedirler. Özellikle yoksul mahallerde yaygın suç

oranları, uyuşturucu ve diğer kötü alışkanlıkların kullanımının yaygınlığı, çocukların kötü rol modeller ile karşılaşma olasılığını arttırmaktadır. Yamanoğlu (2006)'nın Ankara'nın yoksul mahallelerinde yaptığı araştırmada, katılımcı gençlerin bazıları eğitimlerini yarıda bırakmalarında arkadaşlarının etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumu ifade etmek için kullandıkları “arkadaş kurbanı olma” ve “arkadaşlarına uymak” ifadeleri ilgi çekicidir. Benzer şekilde, Semerci ve arkadaşlarının (2012) yürüttüğü araştırmada da 12–15 yaş aralığındaki çocuklar, yaşadıkları mahallelerde boş zamanlarını amaçsız bir şekilde geçiren ve olumsuz davranış örüntüleri sergileyen kişilerle sıkça karşılaştıklarını dile getirmiştir. Bu tür sosyal çevrelerin varlığı, çocukların olumlu sosyal etkileşim ve rehberlik kaynaklarına erişimini kısıtlamakta; dolayısıyla, sosyal sermayenin destekleyici boyutlarını zayıflatarak çocukların gelişim süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Genel kabul gören anlayışa göre (Oreopoulos, 2003; Ludwig ve Kraus, 2019) rol model yaklaşımında birey, yalnızca kendi tercihleri değil, aynı zamanda referans aldığı diğer bireylerce yapılan seçimlerden sapıp saptığına göre karar verir. Bu nedenle de mahalleler bireyin yaşantılarının pek çok aşamasında belirleyici olmaktadır. Bu kapsamda, her ne kadar çocuklar için rol modeller yalnızca mahallelerde olmasa da mahallelerin çocukların, diğer bireylerle en çok etkileşim içinde oldukları yerler olduğu bilinmektedir. Akbaş ve arkadaşlarının (2020) Ankara’da suça sürüklenen çocuklarla yaptığı bir araştırmada, çocuklar %65 oranında suç işleme fikrini çevrelerinden aldıklarını beyan etmiştir. Kırıkkale’de hükümlüler arasında yapılan bir araştırmada da hükümlülerin %46’sının arkadaş grubunda daha önce suç işleyen kişilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu hükümlülerin %51,3’ü arkadaş çevresinin suç işlerken kendisini desteklediğini beyan etmiştir (Üresinler, 2005).

Yoksul ve varıl mahallelerde yaşıyan çocukların sosyal sermayelerinin belirleyicilerinden biri belki de en önemlisi çocukların sosyal ağıları içerisindeki yetişkinlerin eğitim seviyesi ve mesleki hayatlarıdır. Varıl mahallelerde yaşıyan çocukların komşuluk ilişkileri içerisinde geliştirdiğı aile dışı sosyal ağıları, eğitim düzeyi yüksek ve nitelikli mesleki alanlarda çalışan yetişkinlerden oluşma ihtimali yüksektir. Ancak yoksul mahallelerde yaşıyan çocuklar, aynı zamanda bu mahallelerde yoksulluğun da nedenlerinden biri olan eğitim düzeyi düşük, vasıfsız istihdam koşullarında çalışan yetişkinlerle sosyal ağılarını oluşturmak zorunda kalmaktadırlar. Farklı eğitim gruplarından bireylerle karşılaşma olasılıkları yukarıda sayılan ekonomik, sosyal ve kültürel pek çok nedenden dolayı mümkün olmamaktadır. İstanbul’da yapılan araştırmada Sultanbeyli, Sultangazi ve Arnavutköy gibi görece yoksul ilçelerde yükseköğretim mezuniyet oranı %15’in altında iken, Beşiktaş ve Kadıköy’de yükseköğretim mezunu oranı %50’nin üzerindedir (Koru, 2025). Başka bir araştırmada ise Tarlabası’nda yaşıyanların yaklaşık olarak %78’inin ilkokul mezunu, okur-yazar diplomasız ve okuma yazma bilmeyenlerden oluştuğı tespit edilmiştir (Adman ve Keyder, 2009).

Toplumsal farklılıkların artması ile birlikte çocuklar, sosyal dışlanma duygusu içerisinde kendisini “ötekiler” olarak hissetmektedir. Bu durum onların toplumsal aidiyet duygularının zayıflamasına ve dolayısıyla sosyal sermayelerini geliştirme fırsatlarına erişememelerine neden olmaktadır. Açıkalin (2008)’in yürüttüğü araştırmada katılımcılara yöneltilen “Sizinle aynı kentte yaşıyan insanlarla aranızda farklılıklar görüyor musunuz?” sorusuna örneklemin %65’inin “evet” şeklinde yanıt vermesi, çocukların büyük bir kısmının kent içinde sosyoekonomik ve kültürel ayrışmayı fark ettiğini ve bu farkındalığın güçlü bir biçimde deneyimlendiğini ortaya koymaktadır. Ymanoğlu (2006)’nın Ankara’da gerçekleştirdiğı çalışmada, düşük gelirli gecekondu mahallelerinde

yaşayan çocuklar ve gençler, kentin daha merkezi ve yüksek sosyoekonomik düzeydeki semtlerinden biri olan Çankaya'ya gittiklerinde kendilerini “farklı” hissettiklerini ve bu durumun onlar üzerinde rahatsızlık yarattığını belirtmişlerdir. Bu tür deneyimler, mekânsal ayrışmanın sadece fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve toplumsal düzeyde de dışlayıcı etkiler yarattığını göstermektedir.

İstanbul'da yapılan bir araştırma da önemli bir mekânsal ayrışmaya işaret etmektedir (Koru, 2025). Bu ayrışma yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal sermaye bağlamında da gerçekleşmektedir. Bu durum, özellikle ekonomik sıkıntılar nedeniyle konut kiralarında yaşanan artışın, artık haneleri yaşamakta oldukları mahallerde kalmalarını imkânsız kılmasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. İstanbul'un görece sosyoekonomik olarak daha iyi olduğu mahallelerinden, kiraların ucuz olduğu kentin çeperlerine doğru bir nüfus hareketliliği yaşanmaktadır. Bu durum beraberinde, çocukların mevcut sosyal ağlarından kopmalarına ve yeni sosyal ağlar kurmalarına neden olmaktadır. Diğer taraftan kurulan bu yeni sosyal ağlar, çocukların daha fazla oranda kendilerine benzer sosyoekonomik koşullarda olan çocuklarla birlikte yeni bir sosyal sermaye oluşturmaya neden olmaktadır. Başka bir ifade ile çocuklar, artık daha fazla oranda kendi gibilerden oluşan sosyal sermaye sahip olmaktadır. Adana, Ankara, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlerin yoksul mahallelerinde yapılan bir araştırma da (Adman ve Keyder, 2009) bu bölgelerde yaşayan bireylerin sadece maddi değil, aynı zamanda sosyal sermaye açısından da ciddi yoksunluklar yaşadığını ortaya koymaktadır

Bu hareketliliğin bir sonucu olarak İstanbul'un Beylikdüzü, Sancaktepe ve Esenyurt gibi şehrin çeper ilçelerinde nüfus artış hızı %50'yi bulmuştur. Bunun yanı sıra hem sosyal yapısı hem de ekonomik koşulların daha iyi olduğu Beşiktaş, Beyoğlu ve Kadıköy gibi ilçelerde nüfus %10 azalmıştır (Koru, 2025). Bu dönüşüm,

gerçekte yalnızca bir nüfus hareketi olarak değ erlendirilemeyecek kadar önemli bir sorun alanıdır. G    eden nüfus aynı zamanda mevcut sosyal ağlarından kopmakta ve yeni mahallesinde tekrar sosyal a  oluşturma çabalarına girmesine neden olmaktadır. Sahip olduğu mahalle sosyal sermayesini yitirmekte, yeni sosyal sermaye için kolektif birlikteliğin olu aca ı bir ortamın yaratılmasını beklemek zorunda kalmaktadır. Bu süreçten en çok olumsuz etkilenenler şüphesiz çocuklar olmaktadır. Çocuklar kopan sosyal ağlarının yerine yenisini koymakta zorlanırken, daha düşük sosyoekonomik çevreleri nedeniyle sosyal sermayeleri de zayıflamaktadır.

Nüfus hareketliliği aynı zamanda belirli mahallelerde nüfus yoğunluğu artı ını da kaçınılmaz kılmaktadır. Nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bölgeler sosyal sermaye açısından olumsuz bir ortam yaratabilmektedir (Nugraha ve Nasrudin, 2022; Mazumdar vd., 2017). Sosyal sermayenin oluşturulmasında önemli faktörler olarak kabul edilen güven, normlar, kolektif hareket ve sosyal sermayenin gelişimine katkı yapan olumlu komşuluk ilişkilerinin zayıflamasına neden olmaktadır. Bireyler birbirlerine daha fazla oranda yabancıla makta, mahalle düzeyinde dayanışma a ı zayıflamaktadır. Çocuklar açısında ise, daha güvensiz, çocukları korumaya daha isteksiz ve ebeveyn kontrolünün zayıfladığı bir ortamın, dolayısıyla sosyal sermayenin gelişimsel aşamalarının sekteye u radı ı bir sosyal a  oluşmasına neden olmaktadır.

Nüfus yoğunluğunun arttığı bu mahallelerde çocuklar için sunulan kamusal mal ve hizmetler yetersiz kalmakta, okul-ebeveyn iletişimi zayıflamaktadır. Gerçekte  ocukların sosyal sermayelerinin en önemli belirleyicisi okullardır. Okul sosyal sermayesi, okul içi ve dışı sosyal ağlarda gömülü olan sosyal kaynaklar olarak tanımlanmaktadır (Tsang, 2000). Aynı zamanda çocukların yoksulluktan kurtulmalarını sağlayan en önemli faktör de nitelikli okullardır. Ancak Türkiye’de özellikle yoksulların yaşadığı

mahallelerde okullar hem nitelik hem de nicelik olarak yetersizdir. Diğer yandan bu bölgelerde okula kayıt yaptırmama ya da okulu terk oranları yüksektir. Gerçekte okullar, çocukların sosyal sermayelerinin gelişimin belirlendiği en önemli yerlerdir. Çocuklar aileleri dışında en uzun zamanı okulda geçirmektedirler. Bu nedenle de sosyal sermayelerine en önemli katkıyı okullarında gerçekleştirebilirler. İstanbul çerçevesinde değinilen hususlar aslında Türkiye'nin diğer illeri içinde geçerliliğini sürdürmektedir.

Türkiye’de Okulların Çocukların Sosyal Sermayelerine Etkileri

Kapitalist sistemin bir etkisi olarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pek çoğundaki okullarda ekonomik olarak güçlü orta ve üst sınıf için, daha iyi sosyal tesisler, daha az sınıf mevcudu, özel derslere erişim ve eğitim kaynaklarının yeterliliği gibi ayrıcalıklı öğrenme koşulları oluşturulmaktadır. Bu esasında, bedelini öde ve yararlan ilkesi içerisinde gerçekleştirilen bir ayrıcalıktır (Bourke, 2023). Dünya Bankası (2005) tarafından yayınlanan raporda, Türkiye’de okullar açısından önemli eşitsizliklerin olduğu vurgulanmaktadır. Rapora göre pek çok çocuk, büyükşehirlerin gecekondü bölgelerinde, marjinalleşmiş kent çeperlerindeki okullara gitmektedirler. Bu okullar, diğer bölgelerdeki okulların sahip olduğu kaynaklardan yoksundur. Kalabalık sınıflar, uygun olmayan tuvaletler ve ders araç-gereçlerinin yetersizliği bu okulların en belirgin özellikleridir. Okullar, ekonomik farklılaşmanın, yerleşim modellerini yansıtmaya eğilimindedir.

Sosyal sermaye, tanımı gereği, bireylerin sosyal ağlar yoluyla elde ettikleri destek ve güven çerçevesinde gelişen ilişkiler toplamıdır. Bu kapsamda okullar, çocuklar için hem sosyal ağlarını güçlendirme hem de güven ilişkisini geliştirilmesine katkı yapan kurumlar olarak ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Aynı zamanda okulların ve öğrencilerin neden diğer okullardan daha iyi performans gösterdiğini açıklamak için de sosyal sermaye kavramından

yararlanılmaktadır. Bu, eğitimdeki sonuçların sosyal etkileşimler tarafından koşullandırıldığı fikrinin bir tezahürüdür. Zira okullar, yalnızca eğitimsel girdilerle bir çıktı almaya yarayan yerler değil, aynı zamanda sosyal ortamdırlar (Plagens, 2011). Araştırmalar (Oyefuga ve Shakeshaft, 2021; Gentry vd., 2025), sosyal sermayeyi, daha yüksek okul ve öğrenci performansı ile ilişkilendirmektedir.

Farklı sosyokültürel tabakaya ait çocuklar, okullarda bir araya gelerek sosyal sermayelerini geliştirme fırsatı yakalarlar. Ancak okulların özel ve devlet okulu olarak ayrışması dahası varsıl-yoksul mahalle okulu kavramının güçlenmesi, özellikle yoksul mahallelerde yaşayan ve mahallesinde kendine benzer ekonomik koşullara sahip bireylerle aynı okula giden çocuklar açısından dezavantajlı bir durum yaratmaktadır. Yoksul mahallelerdeki okullarda başta sınıf mevcudu olmak üzere, yaşanan pek çok olumsuzluk, özel okullar ve varsıl mahalle okulları için geçerli değildir. Özel okullara gitme şansına erişen orta ve üst gelir gruba mensup ailelerin çocukları, sosyal ağlarını eğitim, istihdam ve toplumsal imtiyazlar açısından fırsatlar sunabilecek çocuklar arasında kurmakta, sosyal sermayelerini güçlendirme fırsatı yakalamaktadırlar. Her ne kadar sosyal sermayenin tek belirleyicisi okul ve okulun sunduğu sosyal ağlar olmasa da okulların sunduğu imkân farklılıkları, sosyal sermayenin şekillenmesinde belirleyici olmaktadır.

Türkiye son yıllarda özel okul sayısı hızla artmaktadır. 2012-2023 yıllara arasın Türkiye’de özel ilkokullarda okuyan öğrencilerin sayısı yaklaşık 168 binden 349 bine yükselmiştir. Toplam ilkokul öğrencileri içerisinde ise %2,99’dan %6.30 yükseldiği görülmektedir. Bu durum 2 kattan daha fazla bir artışa işaret etmektedir (Tablo 13). Türkiye’nin en büyük şehri olan İstanbul’da ise özel okulda okuyan öğrencilerin toplam ilkokul öğrencileri içindeki oranı %10,7’dir (İPA, 2024). Gerçekte okullar sosyal ayrımanın değil, toplumsal kültürel normlarının ve güven

ilişkilerinin oluşturulduğu yerlerdir. Farklı imkanların sunulduğu okullar, öğrencilerin sosyokültürel kimlikleri doğrultusunda ayrıştırılmalarına neden olabilmektedir.

Tablo 13: Türkiye’de Özel ilkokulda Okuyan Öğrenci Sayısı ve Oranı

Eğitim-Öğretim Yılı	Öğrenci Sayısı	Öğrenci Oranı (%)
2012- 2013	167.381	2,99
2013- 2014	184.325	3,31
2014- 2015	203.272	3,74
2015- 2016	232.039	4,33
2016- 2017	213.113	4,29
2017- 2018	233.740	4,58
2018- 2019	262.164	4,98
2019- 2020	274.018	5,19
2020- 2021	269.312	5,05
2021- 2022	311.889	5,74
2022- 2023	348.720	6,30

Kaynak: İstanbul Planlama Ajansı. (2024). Eğitim kurumlarında hakkı üzerinden ve dönüşümün eğitim hakkı üzerinden değerlendirilmesi. İstanbul: İstanbul Planlama Ajansı.

İstanbul’un çeşitli ilçelerinde özel ve devlet ilkokulu sayılarının dağılımı incelendiğinde, bazı ilçelerde özel ilkokul sayısının, devlet ilkokulu sayısını geçtiği göze çarpmaktadır. Özellikle Beylikdüzü ve Ataşehir ilçeleri, özel ilkokulların sayısının devlet ilkokullarından yaklaşık on adet fazla olmasıyla dikkat çekmektedir. Bu iki ilçeye ek olarak, Çekmeköy ve Üsküdar’da da özel ilkokul sayısı devlet okullarının sayısını aşmakta; Beşiktaş, Bakırköy ve Başakşehir gibi ilçelerde ise bu sayı birbirine oldukça yakın seyretmektedir. Bu ilçelerin ortak özelliği, İstanbul’un sosyoekonomik açıdan daha gelişmiş bölgeleri arasında yer almalarıdır. Dolayısıyla, özel okul yatırımcılarının bu ilçeleri bilinçli şekilde tercih ettikleri, gelir seviyesi ve eğitim talebinin yüksek olduğu bölgelerde yoğunlaştıkları söylenebilir. Buna karşın, Adalar, Şile, Güngören, Zeytinburnu, Bayrampaşa, Beyoğlu, Esenler,

Sultanbeyli, Çatalca, Sultangazi, Silivri ve Arnavutköy ilçelerinde özel ilkokul sayısı oldukça düşüktür ya da bazı durumlarda hiç bulunmamaktadır. Bu ilçeler, İstanbul'un görece düşük sosyoekonomik düzeye sahip bölgeleri olarak öne çıkmakta; nüfusun gelir düzeyi, eğitim talepleri ve yatırım potansiyelinin daha sınırlı olması nedeniyle özel okul işletmecilerinin yatırım açısından tercih etmediği alanlar arasında yer almaktadır. Bu durum, eğitimde mekânsal eşitsizliklerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Özel okulların yoğunlaştığı ve yok denecek kadar az olduğu bölgeler arasındaki farklar hem eğitim hizmetlerinin kalitesine hem de çocukların sosyal sermaye edinme fırsatlarına doğrudan etki etmektedir (İPA, 2024).

Diğer yandan çocuk yoksulluğu ile mücadelede önemli unsur olan okul öncesi eğitim kurumları açısından da eşitsizlikler vardır. Okul öncesi eğitim, yalnızca çocuk yoksulluğunu önleme açısından değil aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri azaltma hususunda da etkili bir yöntemdir. Bu nedenle yoksul çocukların “iyi bir başlangıç” yapmaları için okul öncesi eğitim fırsatlarına erişimleri gerekmektedir. Ancak Türkiye’de yoksul mahallerde yaşayan ve ekonomik olarak dezavantajlı çocuklar bu fırsattan yeterince yararlanamamaktadır. İstanbul’da yapılan bir araştırmada (Koru, 2025) özel okul öncesi eğitime giden çocukların oranı, Kadıköy’de %63, Beşiktaş’ta %56, Bakırköy’de %55 iken, Esenler Beyoğlu, Sultangazi ve Arnavutköy’de %10’dur. İlkokul düzeyinde de benzer bir durum söz konusudur. Beşiktaş’ta yaklaşık her iki öğrenciden biri, Sarıyer ve Kadıköy’de ise her üç öğrenciden biri özel okula giderken, yukarıda sayılan düşük sosyoekonomik düzeydeki ilçelerde %3 dolaylarındadır. Aşev (2017)’in raporuna göre de en yoksul %20’lik gelir dilime sahip hanelere mensup 3 yaşındaki çocuklarının okul öncesi eğitim imkanlarından yararlanma oranı %2, 4 yaşında %17,5 ve 5 yaşında %69’dur. En zengin %20’lik gruba girenler de ise bu oranlar sırasıyla; %33,4, %77 ve %92’dir. Semerci

ve arkadaşlarının (2017) İstanbul'un yoksul semtlerinde yaptığı araştırmada da okul öncesi eğitim alan çocukların oranı yalnızca %24'tür. Gerçekte okul öncesi eğitim güvene dayalı sosyal sermayenin gelişmesinde en önemli faktörlerden biridir (Farrell vd., 2004).

Diğer yandan devletin sunduğu ilkokul ve ortaokul seviyesinde eğitim hizmetleri de sosyoekonomik açıdan dezavantajlı ilçelerde yetersizdir. İlkokul düzeyinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı İstanbul ortalamasında 28 olmasına rağmen, Esenyurt'ta 44, Sultangazi'de 43'dür. Arnavutköy, Sultanbeyli, Gaziosmanpaşa ve Sancaktepe gibi ilçelerde de İstanbul ortalamasının çok üzerindedir. Buna karşın, sosyoekonomik olarak yüksek yerleşim yerleri olarak kabul edilen, Beşiktaş, Kadıköy, Bakırköy ve Sarıyer'de öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 20 ile ortalamanın altındadır. Diğer yandan Dezavantajlı ilçelerde ikili eğitim yapan okulların sayısı artış gösterirken, valilik kararıyla bu okullarda 40 dakika olan ders saatleri 35 dakikaya düşürülmüştür (T24, 2024). Bu durum özellikle çocukların öğle arası sırasında arkadaşları ile sosyalleşme ve okul sonrası etkinliklere katılmalarını olanaksız kılmaktadır

Türkiye'de okullar arasındaki farklar yalnızca özel-devlet okulu ayrımı ile açıklanamaz. Devlet okulunun bulunduğu mahalleler de bu ayrımın belirleyicisi olmaktadır. Yoksul mahallelerde bulunan okulların fiziksel altyapısı ve sosyal donatılarının yetersiz olduğu bilinmektedir. Özellikle yoksul mahallelerde artan nüfus yoğunluğu, buralardaki okulların ikili eğitim yapmasını zorunlu kılmaktadır. Aynı zamanda toplum nezdinde de refah düzeyi yüksek mahallelerdeki okulların daha nitelikli olduğuna dair bir algı da vardır. Yamanoğlu (2006) tarafından Ankara'nın yoksul mahallelerinde yapılan araştırmada, araştırmaya katılan gençlerden bazıları bulundukları çevreye yakın okullara gitmek zorunda kalmalarından duydukları

memnuniyetsizliği ifade etmişlerdir. Gençler, gittikleri okulların görece yüksek ekonomik koşullara sahip hanelerin oturduğu mahallelerdeki okullarla kıyaslandığında, eğitim kalitesi açısından farklılıkların bulunduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda kendi mahallelerindeki okullara gidenlerin ya devamsızlık yaptığını ya da okulu zar zor bitirdiklerini ifade etmişlerdir. Dahası, kaydını görece iyi okula alan bir görüşmeci, yeni okulundaki arkadaşlarının “seni bu okula nasıl aldılar” şeklinde tepkilerle karşılaştığını beyan etmiştir. Bu durum sosyal ağların, dolayısıyla da sosyal sermayenin gelişiminde okulların ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından çarpıcıdır.

Yoksul mahallelerdeki devlet okullarında öğrenim gören çocukların karşı karşıya kaldığı bir diğer önemli risk, sınırlı sosyal evre içerisinde olumsuz rol modellerle karşılaşma olasılığının yüksek olmasıdır. Bu ocuklar, toplumsal hareketlilik fırsatlarını yakalayabilecek, onları akademik ya da mesleki açıdan motive edebilecek olumlu örneklerden yoksun kalabilmektedir. Bu durum, çocukların geleceğe dair beklentilerini, özgüvenlerini ve kendilerine biçtikleri toplumsal rolü doğrudan etkilemektedir.

Yetersiz aile sosyal sermayesine sahip olan ve benzer sosyoekonomik koşullara sahip çocukların yoğunlukta bulunduğu devlet okullarında, çocukların sosyal ağlarını çeşitlendirme ve geliştirme olanakları oldukça sınırlıdır. Bu tür okullarda, olumlu rol modellere erişim kısıtlıyken, olumsuz davranış örüntülerine sahip akranlarla karşılaşma ihtimali oldukça yüksektir. Bu durum, yoksul mahallelerde yaşayan ve çocuklarının eğitimiyle nispeten daha fazla ilgilenen ebeveynleri, çocuklarını bu olumsuz etkilerden korumaya yönelik çeşitli stratejiler geliştirmeye sevk etmektedir. İstanbul’un Kuştepe, Dolapdere, Glbağ, Glensu, Küçükçekmece ve Mehmet Akif Mahallesi gibi sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerinde yapılan bir araştırmada (elik, 2018), bu mahallelerdeki devlet okullarına devam eden ve akademik olarak

başarılı olan öğrencilerin ailelerinin ortak bazı stratejiler geliştirdiği ortaya konmuştur. Ebeveynler, çocuklarını mahallenin olumsuz sosyal etkilerinden korumak adına, olumsuz rol modeller olarak gördükleri akranlarla etkileşimlerini sınırlamaya çalışmakta; aynı zamanda okul yönetimi ve öğretmenlerle yakın ilişkiler kurarak, çocuklarının okul kaynaklarına erişimini artırmayı hedeflemektedirler. Bu durum, yoksul mahallelerde yaşayan ebeveynlerin, yaşadıkları çevreyi, çocuklarının akademik başarısı açısından potansiyel bir tehdit olarak algıladıklarını göstermektedir. Bu nedenle, çocuklarının sadece okuluna düzenli devam eden, disiplinli ve başarılı akranlarıyla vakit geçirmesi için çaba harcadıkları gözlemlenmiştir.

Benzer şekilde, okul terkleri üzerine yapılan bir başka araştırmada (Boyacı ve Öz, 2018), özellikle liseyi terk eden öğrencilerin oluşturduğu sosyal ağların büyük ölçüde okul devamsızlığı yapan, disiplin sorunları yaşayan ve eğitime karşı olumsuz tutum sergileyen bireylerden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, öğrencilerin içinde bulundukları sosyal çevrenin ve akran ilişkilerinin okul terki üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, sosyal sermaye yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda eğitsel başarı ya da başarısızlık gibi sonuçlar üzerinde de etkili olan yapısal bir unsurdur.

Özel okul-devlet okulu ve varsıl mahalle-yoksul mahalle okulu ayrımının bu denli belirginleşmesi, sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de ciddi eşitsizliklere zemin hazırlamaktadır. Bu durum, toplumsal bütünleşmenin zayıflamasına, sınıflar arası geçişkenliğin azalmasına ve sosyoekonomik tabakalaşmanın kalıcılılaşmasına neden olmaktadır. İlişkisel sosyal sermaye açısından bakıldığında, bu ayrımcılığın uzun vadede toplumsal kutuplaşmayı derinleştirebileceği, hatta eğitim sisteminin eşitlikçi işlevini kaybetmesine yol açabileceği öngörülmektedir

Sonuç

Çocuk yoksulluğu ile sosyal sermaye arasında bir ilişkinin var olup olmadığını anlamak, toplumsal dinamikler ve yoksulluğa neden olan faktörlerin birlikte değerlendirilmesi ile mümkün olabilir. Çocukluk dönemi, bireylerin yaşamlarının geri kalanını şekillendiği, bir anlamda çoğunun nasıl bir hayat yaşayacağını kestirilmesi için en önemli zaman dilimidir. Bu dönem içerisinde çocuklar psiko-sosyal gelişimlerinin büyük bir kısmını tamamlamakta, kendilerini gerçekleştirme fırsatlarını yakalayabilecek, başta eğitim olmak üzere, aile, mahalle ve arkadaşlarının dahil olduğu bir gelişimsel sürece girmektedirler. Çocukluk çağını bu anlamda diğer dönemlerden ayıran özellik, gelişimsel süreçlerinin geriye doğru yürütülmesinin zorluğu ile sosyal ve ekonomik hayatlarının kalitesinin bu dönem gösterilen performansa büyük ölçüde bağlı olmasıdır.

Çocuklar, yoksulluğu yaşadıkları mahallelerde “kendi gibilerle” sosyalleşmenin neden olduğu düşük profilli sosyal ağlara sahip olmaktadır. Bu sosyal ağlardan oluşan sosyal sermayeleri de yoksulluktan kurtulma fırsatları sağlamaktan uzaktır. Yukarıda tanımlandığı üzere bu durum “bağlayıcı” sosyal sermayeye işaret etmektedir. Birbirlerine benzeyen, ortak kültür ve değerler taşıyan bireylerin oluşturduğu bu sosyal sermaye türü, yoksul çocukların, yeni fırsatlar yakalamalarına neden olan “bağ kurucu” sosyal sermaye ağlarına erişimlerini kısıtlamaktadır. Özellikle “ötekiler” olarak damgalanmaları, orta ve üst gelir grubu çocukların sosyal hayatlarına dahil olacak ekonomik kaynaklara sahip olamamaları, yaşadıkları mahallelerin yoksulların yoğunlukta olduğu yerler olması, dahası, gittikleri okulların bile bu ağları kurmaya imkân tanıyacak bir homojenlikte olmaması bu durumun en önemli nedenleridir.

Çocuklar, sosyal sermayeleri aracılığı ile yoksulluktan kurtulabilir mi? sorusunun mutlak bir cevabı yoktur. Ancak, uygun sosyal ağların, (özellikle bağ kurucu) çocukların yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak fırsatlar sunacağı düşünülebilir. Bu durum, geniş sosyal ağın sağladığı farklılıkları tanıma, iyi rol modellerle tanışma ve hali hazırda erişemeyeceği nitelikli istihdam gibi ekonomik kaynaklara erişim fırsatları yakalama yoluyla gerçekleşebilmektedir. Oysa yoksul çocuklar, yoksulluklarına hapsoldükleri mahallelerinde iyi rol modellerle karşılaşamamakta, nitelikten yoksun okullarında, yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak kaliteli eğitim alamamaktadırlar. Bu durum, yoksulluk döngüsü içerisinde, ailelerinden devraldıkları yoksullukları kendi ailelerine, hatta bir sonraki nesle aktararak, nesiller arası yoksulluk olgusuna hapsolmalarına neden olmaktadır.

Türkiye’de de çocuk yoksulluğu şiddetini azaltmadan, toplumun büyük bir kısmı tarafından deneyimlenmeye devam etmektedir. Çocuklar, yoksulluğun en utanılan boyutu ile, temel ihtiyaçlarını karşılayamama sorunu ile yüzleşmektedirler. Ekonomik kalkınmasını tamamlamak isteyen ve ekonomik büyüklük açısından dünyada ilk yirmi ülke arasında olan Türkiye için bu, kabul edilebilir bir durum olmaktan uzaktır.

Özellikle son yıllarda artan bir şekilde yoksul-varsıl mahalle ve özel-devlet okulu ayrımı bir anlamda sosyal sermaye boyutuyla çocuk yoksulluğunu daha görünür hale getirmekte, farklılıkların oluşturacağı zenginlikten, çocukların mahrum kalmasına neden olmaktadır. Çocuklar daha fazla oranda “kendi gibilerle” sosyalleşmekte, sosyal ağlarını genişletme fırsatı yakalayamamaktadırlar. Bu durumun derinleşmesine neden olan en önemli faktörler ise şüphesiz mahalleler ve okullardır. Yoksulların yaşadığı gecekondu ve çöküntü mahalleler, çocukların gelişimini destekleyecek kamusal mal ve hizmetler açısından yetersiz kalmaktadır. Oyun alanları, sportif ve sanatsal faaliyetler

gerçekleştirebilecekleri kurumlar ile okullar ve okulların sahip olduğu eğitim dışı sosyal etkinlikler yetersizdir.

Özellikle şehrin görece ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş mahallelerinden, şehrin çeperlerine doğru yaşanan göç, daha fazla oranda, benzer ailelerin yoğunlaştığı bölgeler oluşturmaktadır. Çocuklar, bu mahallelerde, sosyal sermayelerini artırabilecek imkanlardan ve iyi rol model oluşturacak komşulardan ve akranlardan uzaklaşmaktadır. Gerçekte çocukların sosyal sermayeleri, “bağ kurucu” sosyal sermaye ile daha fazla gelişme olanağına sahiptir. Ancak Türkiye’de artan yoksul mahalleler, çocukların ancak “bağlayıcı” sosyal sermayenin sağladığı imkanlarla yetinmesine neden olmaktadır. Yapılan araştırmaların da gösterdiği gibi, çocuklar, yaşadıkları mahalleler dışına çıkmakta ve farklı sosyoekonomik gruplarla etkileşim içine girmekte zorlanmakta, dahası yoksul mahalleler olarak ötekileştirilen bir sosyal ağın mensubu olarak da diğer sosyal ağlarca kabul görmekte zorlanmaktadır.

Gerçekte mahalleler çocuklar için en önemli sosyal sermaye üreticisidir. Mahallede oluşturulacak güven ağları, çocukların gelişimine destek olmaya razı iyi eğitilmiş ve kariyer sahibi komşular ve mahalledeki kolektif yaşamın varlığı ile zengin kamusal mallar, sosyal sermayenin genişlemesine olanak sağlayan unsurlardır. Ancak Türkiye’de yoksulların yoğun olarak yaşadığı mahallelerde sayılan unsurların pek çoğu ya yoktur ya da kolektif toplum bilinci yerleşmemiştir.

Sosyal sermayenin gelişiminde önemli bir paya sahip olan okullar ise Türkiye’de varsıl-yoksul ayrımının daha fazla görünmeye başladığı yerler olmaya başlamaktadır. Yoksulları yoğunlaştığı mahallelerde okul sayıları yetersiz, sınıflar kalabalık, sosyal donatılar kısıtlı ve okul dışı etkinlikler yok denecek kadar azdır. Özellikle son yıllarda sayısı hızla artan özel okullar, orta ve üst sınıf

ailelere mensup çocuklar için daha nitelikli bir eğitim fırsatı sunarken, sosyal sermayesi yüksek “kendi gibilerden” oluşan bir sosyal ağ kurmaktadır. Bu sosyal ağların sunduğu olanakları ise ekonomik sermayeye dönüştürmekte avantaj sahibi olmaktadır. Ayrıca varıl mahalle okulları ve özel okullarda okul sonrası etkinlikler vasıtasıyla çocukların ebeveynleri de birbirleri ile olan ağlarını güçlendirmekte, bu ağların sağladığı imkanlardan çocuklarının yararlanmasını sağlamaktadırlar. Yoksul mahalle okullarında ise, okul dışı etkinlikler ya hiç yoktur ya da ancak bedelini ödeyebilen çocuklar yararlanabilmektedir. Bu ise gerçekte zaten sınırlı bir sosyal ağı sahip yoksul çocukların daha izole bir ağ içerisinde kalmasına neden olabilmektedir. Bir anlamda mahalle ve okullarındaki sosyal izolasyonu, arkadaş çevrelerinde de yaşamaktadırlar.

Diğer yandan okullarda çocuklar için olumlu rol modellerin azlığı, eğitim kalitesinin yetersizliği ve çocuklarının bu ortamda iyi bir eğitim alamayacağını düşünen ebeveynler çıkar yollar ararken başvurdukları öncelikli yol, çocukların okullarını değiştirerek daha avantajlı olduğunu düşündükleri mahallelerdeki okullara kayıt yaptırmaktır. Bunun için adres değişikliği yaparak çocuklarını akraba yanında yaşıyor göstermek de dahil, erişebilecekleri tüm imkanları kullanma eğilimindedirler.

Sosyal sermaye eksikliği yalnızca bireysel bir sorun değildir. Aynı zamanda ülkelerin ekonomik kalkınmalarının, ülkede huzur ve refahın sağlanmasının da bir yoludur. Yapılan araştırmalar Türkiye’nin sosyal sermayesinin yetersizliğini gözler önüne sermektedir. Küresel Rekabet İndeksi verilerine göre sosyal sermaye sıralamasında Türkiye 191 ülke içerisinde 146’ncı sıradadır. Bu durum Türkiye’nin ekonomik gelişmişlik göstergesi ile uyumlu değildir. İndekste üst sıralarda yer alan ülkeler, ekonomik olarak gelişmiş ülkelerdir. Bu da Türkiye’nin sosyal sermayesinin

gelişiminin ekonomik kalkınmasına önemli bir katkı yapacağını göstermektedir. Bu maksatla önerilerimizi şöyle sıralayabiliriz;

Öncelikle çocuk yoksulluğunu ortadan kaldıracak sosyal politika uygulamalarının hızla hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu politikalar yalnızca çocukların temel ihtiyaçlar çerçevesinde yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak yönde olmamalıdır. Yoksul olmayan çocuklarla etkileşimlerini artıracak önlemler alınmalıdır. Bu da en kolay şekilde özel-kamu okulu ayrımını sınırlamak, okul sonrası sosyal etkinlikleri yoksul çocuklar için erişebilir kılmak, yoksulların yoğun olduğu mahallelerde kamusal mal ve hizmet sunumunu artırmak yoluyla gerçekleştirilir.

Kentsel alanlarda konut sorunun çözülmesi, yoksulların yoğunlaştığı bölgelerde ayrışmayı güçlendirici konut politikaları yerine, orta gelir grubunu da içine dahil eden yerleşim yerleri hayata geçirilmelidir.

Toplumsal güven mekanizmaları ve kolektif hareket bilincinin güçlendirilmesi maksadıyla örgütlü toplum bilinci çerçevesinin, yoksul-varsıl ayrımı olmadan, sivil toplum kuruluşlarına üyelikler teşvik edilmeli bu maksatla eğitim müfredatına yerleştirilerek, çocukların erken yaşlardan itibaren bu bilinçle yetişmesi sağlanmalıdır.

Sosyal sermayeyi geliştirmeye yönelik olarak yalnızca sosyal yardım politikaları uygulamak yerine ekonomik, siyasal ve kültürel alanları da kapsayan bütüncül politikalar benimsenmelidir.

Okul öncesi eğitim kurumlarının sayısı artırılmalı, başta yoksul hanelerin çocukları olmak üzere, erişilebilir kılınmalıdır. Ayrıca bu kurumlar, aynı mahallede, benzer sosyoekonomik durumdaki çocukların gittiği yerler değil, çocukların farklılıkları görmeleri açısından, farklı sosyal sermayeye sahip çocukların karma bir şekilde eğitim veren kurumlar olması öncelenmelidir.

Kaynakça

Açıkalin, N. (2008). Yoksulluk ve genç kuşakların toplumsal hareketlilik olanakları: İstanbul ve Gaziantep örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, 2008(2), 7-28.

AÇEV. (2017). *Türkiye’de erken çocukluk bakımı ve okul öncesi eğitime katılım*. Anne Çocuk Eğitim Vakfı.

Adaman, F.ve Keyder, Ç. (2009). *Türkiye’de büyük kentlerin gecekondulu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.

Adaman, F., Keyder, Ç. ve Yüksek, D. (Tarihsiz.). *Türkiye’de büyük kentlerin gecekondulu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.

Akbaş, G. Ü., Karataş, K. Ve Orhan, M. G. (2020). Ankara’da çocuk suçluluğu: Emniyet çocuk şubeye gelen olgular üzerinden bir değerlendirme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(1), 137-156.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/53617/542374>

Alkire, S. ve Santos, M. E. (2013). *Measuring acute poverty in the developing world: Robustness and scope of the multidimensional poverty index* (OPHI Working Paper 89). Oxford Poverty & Human Development Initiative.

Anasuri, S. (2017). Children living in poverty: Exploring and understanding its developmental impact. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 22(6), 7-16.
<https://doi.org/10.9790/0837-2206090716>

Arısoy, A. C. (2019). *Sosyal sermaye odaklı kentsel canlandırma yaklaşımı: Yeldeğirmeni örneği* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Beşpınar, F. U. ve Aybars, A. (2013). *Erken yaşlarda çocuk refahı ve kadın istihdamı politika belgesi*. UNICEF.

Belle, D. ve Benenson, J. (2014). Children's social networks and well-being. In A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes, ve J. Korbin (edt.), *Handbook of child well-being*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9063-8_55

Ben-Davies, M. E., Kinlaw, A., Estrada del Campo, Y., Bentley, M. E., ve Siega-Riz, A. M. (2013). Risk factors associated with the presence and severity of food insecurity in rural Honduras. *Public Health Nutrition*, 17(1), 5–13. <https://doi.org/10.1017/S1368980013002048>

Bessell, S. (2021). Rethinking child poverty. *Journal of Human Development and Capabilities*, 23(4), 539–561. <https://doi.org/10.1080/19452829.2021.1911969>

Boterman, W. R., Musterd, S., Pacchi, C. ve Ranci, C. (2019). School segregation in contemporary cities: Socio-spatial dynamics, institutional context and urban outcomes. *Urban Studies*, 56(15), 3055–3073. <https://doi.org/10.1177/004209801986837>

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (edt.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Greenwood Press.

Bourke, R. (2023). Responding to complexity in disadvantaged school contexts: The role of school networks in building social capital. *Irish Educational Studies*, 42(4), 1043–1064. <https://doi.org/10.1080/03323315.2023.2258499>

Boyacı, A. ve Öz, Y. (2018). Ortaöğretimde okul terki ve sosyal sermaye: Nitel bir araştırma. *Journal of Economy Culture and Society*, 58, 76–89. <https://doi.org/10.26650/JECS403224>

Bradbury, B. (2023). *Child poverty: A review*. Commonwealth Department of Family and Community Services.

Bryk, A. ve Schneider, B. (2002). *Trust in schools: A core resource for improvement*. Russell Sage Foundation.
<https://www.russellsage.org/publications/trust-schools-0>

Burgess, S., Sampson, R. J., Morenoff, J. D. ve Rowley, T. G. (2002). “Neighborhood effects”: Social processes and new directions in research. *Annual Review of Sociology*, 28, 443–478.
<https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141114>

Carbonaro, W. J. (1998). A little help from my friend’s parents: Intergenerational closure and educational outcomes. *Sociology of Education*, 71(4), 295–313.
<https://www.jstor.org/stable/2673172>

Chattopadhyay, T. ve Delamonica, E. (2013). From social protection to social capital of children in poverty: An argument for cross-class policy design and implementation. *Child Poverty and Social Protection Conference*.
<https://media.neliti.com/media/publications/579-EN-from-social-protection-to-social-inclusion-for-children-in-poverty-bridging-the.pdf> (Erişim Tarihi: 11. 13. 2025).

Chaudry, A. ve Wimer, C. (2016). Poverty is not just an indicator: The relationship between income, poverty, and child well-being. *Academic Pediatrics*, 16(3, Suppl), S23–S29.
<https://doi.org/10.1016/j.acap.2015.12.010>

Cheng, T. L., Johnson, S. B. ve Goodman, E. (2016). Breaking the intergenerational cycle of disadvantage: The three generation approach. *Pediatrics*, 137(6), e20152467.
<https://doi.org/10.1542/peds.2015-2467>

Çelik, Ç. (2018). Yoksul ama başarılı: Sosyal sermaye, etnisite ve okul başarısı. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (26), 482–502.

Chu, P. S., Saucier, D. A. ve Hafner, E. (2010). Meta-analysis of the relationships between social support and well-being in children and adolescents. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 29(6), 624–645. <https://doi.org/10.1521/jscp.2010.29.6.624>

Claridge, T. (2004). *Social capital and natural resource management: An important role for social capital?* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Queensland.

Claridge, T. (2015). Putnam on social capital – Democratic or civic perspective. *Social Capital Research*. <https://www.socialcapitalresearch.com/putnam-on-social-capital-democratic-or-civic-perspective/> (Erişim tarihi: 22.02.2025).

Claridge, T. (2018a). What is bonding social capital? *Social Capital Research*. <https://www.socialcapitalresearch.com/what-is-bonding-social-capital/> (Erişim tarihi: 22.02.2025).

Claridge, T. (2018b). What is bridging social capital? *Social Capital Research*. <https://www.socialcapitalresearch.com/what-is-bridging-social-capital/> (Erişim tarihi: 22.02.2025).

Claridge, T. (2018c). What is relational social capital? *Social Capital Research*. <https://www.socialcapitalresearch.com/relational-social-capital/> (Erişim tarihi: 22.02.2025).

Clark, W. A. V. ve Rivers, N. (2013). Understanding neighbourhood dynamics: New insights for neighbourhood effects research. M. van Ham, D. Manley, N. Bailey, L. Simpson, & D. Maclennan (edt.), *Understanding neighbourhood dynamics: New insights for neighbourhood effects research*. Springer.

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94(Suppl.), 95–S120. <https://www.jstor.org/stable/2780243> (Erişim tarihi: 02.03.2025).

Collier, P. (1998). *Social capital and poverty*. Social Capital Initiative Working Paper No. 4. World Bank.

Conrad, D. (2007). Defining social capital. *Electronic Journal of Sociology*. https://www.researchgate.net/publication/228491185_Defining_social_capital (Erişim tarihi: 14.02.2025).

Courtioux, P. ve Maury, T. P. (2020). Private and public schools: A spatial analysis of social segregation in France. *Urban Studies*, 57(4), 865–882. <https://doi.org/10.1177/0042098019868377>

Crane, J. (1991). The epidemic theory of ghettos and neighborhood effects on dropping out and teenage childbearing. *American Journal of Sociology*, 96(5), 1226–1259. <https://www.jstor.org/stable/2781341> (Erişim tarihi: 13.02.2025).

Crudeli, L. (2006). Social capital and economic opportunities. *The Journal of Socio-Economics*, 35(5), 913–927. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2005.11.055>

Dhakal, S. P. (2014). A methodological framework for ascertaining the social capital of environmental community organisations in urban Australia. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 34(11/12), 730–746. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-12-2013-0124>

Dong, B., Egger, P. H. ve Guo, Y. (2020). Is poverty the mother of crime? Evidence from homicide rates in China. *PLOS ONE*, 15(5). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0233034>

Eijk, G. V. (2010). Does living in a poor neighbourhood result in network poverty? A study on local networks, locality-based relationships and neighbourhood settings. *Journal of Housing and the Built Environment*, 25(4), 467–480. <https://doi.org/10.1007/s10901-010-9198-1>

Eskelinen, T. (2011). Relative poverty. D. K. Chatterjee (ed.), *Encyclopedia of Global Justice*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9160-5_182

Eurostat. (2025). Trust in others by sex, age and educational attainment. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_pw03_custom_14889426/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=e5365d33-42a6-4b17-a99d-c2719df8be37 (Erişim tarihi: 23.04.2025).

Evans, M. (2019). Child poverty: How to measure and for what policy purpose? *Multidimensional Poverty Peer Network*. <https://www.mppn.org/child-poverty-how-to-measure-and-for-what-policy-purpose/> (Erişim tarihi: 22.03.2025).

Fabio, A., Tu, L. C., Loeber, R. ve Cohen, J. (2011). Neighborhood socioeconomic disadvantage and the shape of the age–crime curve. *American Journal of Public Health*, 101(1), 325–332. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2010.300034>

Farrell, A., Tayler, C. ve Tennent, L. (2004). Building social capital in early childhood education and care: An Australian study. *British Educational Research Journal*, 30(5), 623–632. <https://www.jstor.org/stable/1502096> (Erişim tarihi: 22.02.2025).

Franklin, J. (2007). *Social capital: Between harmony and dissonance*. London: Families & Social Capital ESRC Research Group.

Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly*, 22(1), 7–20.

Gülüm, Z., Cohen, Z. P. ve Demircan, Y. T. (2017). Suça sürüklenen çocuklar ile ikamet yeri, suç yeri ve suç türü ilişkisi: İstanbul Adliyesi 2. Çocuk Mahkemesi örnekleme. *Adli Tıp Bülteni*, 22(3), 155–162. <https://doi.org/10.17986/blm.2017229415>

Günay, E. K. ve Sülün, D. (2021). The evaluation of the impact of social capital on economic development within the framework of the Legatum Prosperity Index: The case of OECD countries. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(80), 1982–1996. <https://doi.org/10.17755/esosder.864792>

Günaydın, D. (2023). Sosyal ve fiziksel çevre bağlamında çocuk yoksulluğu. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 14(4), 437–460.

Gentry, A. N., Martin, J. P. ve Douglas, K. A. (2025). Social capital assessments in higher education: A systematic literature review. *Frontiers in Education*, 9. <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1498422>

Graham, H. ve Power, C. (2004). Childhood disadvantage and adult health: A lifecourse framework. London: *Health Development Agency*.

Grootaert, C., Narayan, D., Jones, V. N. ve Woolcock, M. (2003). *Measuring social capital: An integrated questionnaire*, World Bank Working Paper No. 18. Washington, D.C.: World Bank.

Gupta, R. P., Wit, M. L. ve McKeown, D. (2007). The impact of poverty on the current and future health status of children. *Paediatrics & Child Health*, 12(8), 667–673.

Hair, N. L., Hanson, J. L., Wolfe, B. L. ve Pollak, S. D. (2015). Association of child poverty, brain development, and academic achievement. *JAMA Pediatrics*, 169(9), 822–829.

Harrell, E., Langton, L., Berzofsky, M., Couzens, L. ve Smiley-McDonald, H. (2014). *Household poverty and nonfatal violent victimization, 2008–2012*. U.S. Department of Justice.

Hatun, Ş. (2002). Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13. yılında yoksulluk ve çocuklar üzerine etkileri. Ankara: Türk Tabipleri Birliği.

Hovort, E. M., Weininger, E. ve Lareau, A. (2003). From social ties to social capital: Class differences in the relations between schools and parent networks. *American Educational Research Journal*, 40(2), 319–351.
<https://doi.org/10.3102/00028312040002319>

Husz, I. (2018). You would eat it if you were hungry: Local perceptions and interpretations of child food poverty. *Children & Society*, 32, 233–243. <https://doi.org/10.1111/chso.12274>

İPA (İstanbul Planlama Ajansı). (2024). *Eğitim kurumlarında özelleşme ve dönüşümün eğitim hakkı üzerinden değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Planlama Ajansı.

Üresinler, R. (2005). *Sosyo-kültürel yapı ve suç (Kırıkkale örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jespersen, B. V., Korbin, J. E. ve Spilsbury, J. C. (2021). Older neighbors and the neighborhood context of child well-being: Pathways to enhancing social capital for children. *American Journal of Community Psychology*, 68(3–4), 402–413.
<https://doi.org/10.1002/ajcp.12520>

Jones, C., Clark, L., Grusec, J., Hart, R., Plickert, G. ve Tepperman, L. (2002). *Poverty, social capital, parenting and child outcomes in Canada*. Gatineau, Quebec: Human Resources Development Canada.

Jones, C. ve Shen, J. (2014). Neighborhood social capital, neighborhood disadvantage, and change of neighborhood as predictors of school readiness. *Urban Studies Research*, 2014, Article 204583. <https://doi.org/10.1155/2014/204583>

Jones, N. ve Sumner, A. (2011). One child poverty and well-being. N. Jones ve A. Sumner (edt.), *Child poverty, evidence and policy: Mainstreaming children in international development*. Bristol: Policy Press. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781847424464.003.0002>

Keefer, P. ve Knack, S. (2003). Social capital, social norms and the new institutional economics. *MPRA Paper No. 25025*, University Library of Munich.

Kirby, J. ve Kaneda, T. (2005). Neighborhood socioeconomic disadvantage and access to health care. *Journal of Health and Social Behavior*, 46(1), 15–31. <https://www.jstor.org/stable/4147651> (Erişim tarihi: 22.04.2025).

Klocke, A. ve Stadtmueller, S. (2019). Social capital in the health development of children. *Child Indicators Research*, 12(1), 1167–1185. <https://doi.org/10.1007/s12187-018-9583-y>

Knoke, D. (1999). Organizational networks and corporate social capital. R. T. Leenders ve S. M. Gabbay (edt.), *Corporate social capital and liability*. Boston: Springer.

Koru, E. (2025). *İstanbul 39: İlçelerin sosyoekonomik görünümü*. İstanbul: İlke Vakfı.

Kovács, A., Juhász, S. ve Lengyel, B. (2022). Income-related spatial concentration of individual social capital in cities. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 50(4). <https://doi.org/10.1177/23998083221120663>

Lancee, B. (2012). *Bonding and bridging social capital*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Laurito, A., Lacoe, J. ve Schwartz, A. (2019). School climate and the impact of neighborhood crime on test scores. *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 5(2), 141–166. <https://doi.org/10.7758/RSF.2019.5.2.08>

Lin, N. (2002). *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511815447>

Lawrence, J., Bennett, N. G., Conley, D. C. ve Li, J. (1997). The effects of poverty on child health and development. *Annual Review of Public Health*, 18, 463–483.

Lei, L. (2018). The effect of neighborhood context on children's academic achievement in China: Exploring mediating mechanisms. *Social Science Research*, 74, 240–257. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2018.03.002>

Ludwig, R. M. ve Kraus, M. W. (2019). Neighborhood characteristics and individual perception of social inequity. *PsyArXiv*. <https://psyarxiv.com/w4kc6/> (Erişim tarihi: 18.02.2025).

Madeleine, L. (2019). Çocuklar, çocukluk ve sosyal sermaye: Bağlantıların incelenmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 2019(1). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1335754> (Erişim tarihi: 13. 03. 2025).

Mazumdar, S., Learnihan, V., Cochrane, T. ve Davey, R. (2017). The built environment and social capital: A systematic review. *Environment and Behavior*, 50(2). <https://doi.org/10.1177/0013916516687343>

McLeigh, J. D., McDonell, J. R. ve Osnat, L. (2018). Neighborhood poverty and child abuse and neglect: The mediating

role of social cohesion. *Children and Youth Services Review*, 93, 154–160. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.07.018>

McPherson, K. E., Kerr, S., McGee, E., Morgan, A., Cheater, F. M., McLean, J. ve Egan, J. (2014). The association between social capital and mental health and behavioural problems in children and adolescents: An integrative systematic review. *BMC Psychology*, 2(7). <http://www.biomedcentral.com/2050-7283/2/7>

Mikiewicz, P. ve Araújo, G. C. (2021). Social capital and education – An attempt to synthesize conceptualization arising from various theoretical origins. *Cogent Education*, 8(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2021.1907956>

Minh, A., Ritland, L., Webb, S., Forer, B., Brownell, M., Duku, E. ve Guhn, M. (2022). Does social capital flatten the social gradient in early childhood development? An ecological study of two provinces in Canada. *Social Indicators Research*, 159, 549–568. <https://doi.org/10.1007/s11205-021-02753-0>

Minujin, A., Delamonica, E., Davidziuk, A. ve Gonzalez, E. D. (2006). The definition of child poverty: A discussion of concepts and measurements. *Environment & Urbanization*, 18(2), 481–500. <https://doi.org/10.1177/0956247806069627>

Minujin, A., Vandemoortele, J. ve Delamonica, E. (2002). Economic growth, poverty and children. *Environment and Urbanization*, 14(2), 23–43. <https://doi.org/10.1177/095624780201400203>

Morrow, V. ve Pells, K. (2012). Integrating children's human rights and child poverty debates: Examples from Young Lives in Ethiopia and India. *Sociology*, 46(5), 906–920. <https://doi.org/10.1177/0038038512451532>

Nahapiet, J. ve Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of Management Review*, 23(2), 242–266. <https://www.jstor.org/stable/259373>

Natriello, G. (1987). *Public and Private High Schools: The Impact of Communities* by James S. Coleman and Thomas Hoffer. *The American Sociologist*, 18(3). <https://www.jstor.org/stable/27702571>

Nazamuddin, B., Syathi, P. B., Fakhruddin, F. ve Faiziah, A. (2022). Does social capital play a role in intergenerational poverty reduction? Evidence from Indonesia. *Research Square*. <https://orcid.org/0000-0002-0348-6224>

Nicotera, N., Williams, L. R. ve Anthony, E. (2013). Ecology of youth collective socialization. *Social Work Research*, 37(3), 227–236. <https://www.jstor.org/stable/42659865> (Erişim tarihi: 12. 04. 2025).

Nieuwenhuis, J. ve Hooimeijer, P. (2015). The association between neighbourhoods and educational achievement: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Housing and the Built Environment*, 30(2), 1–27. <https://doi.org/10.1007/s10901-015-9460-7>

Nolan, A. ve Pells, K. (2020). Children's economic and social rights and child poverty: The state of play. *The International Journal of Children's Rights*, 28(1), 111–132. <https://doi.org/10.1163/15718182-02801006>

Nugraha, U. ve Nasrudin, R. (2022). Revisiting the impact of density on social capital: A case study in the capital city of Indonesia. *Jurnal Ekonomi Pembangunan*, 20(2), 235–246. <https://doi.org/10.29259/jep.v20i2.19214>

Ocak, E. (2016). Yoksulun evi. N. Erdoğan (edt.), *Yoksulluk halleri: Türkiye’de kent yoksulluğunun toplumsal görünümüleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

OECD. (2018). *Poor children in rich countries: Why we need policy action*. OECD Policy Brief on Child Well-Being.

Oreopoulos, P. (2003). The long-run consequences of living in a poor neighborhood. *The Quarterly Journal of Economics*, 118(4), 1533–1575. <https://www.jstor.org/stable/25053946>

Osterling, K. L. (2007). Social capital and neighborhood poverty. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 16(1–2), 123–147. https://doi.org/10.1300/J137v16n01_09

Otero, G. (2017). ‘Neighbourhood effects’ on children’s educational achievement in Chile: The effects of inequality and polarization. *Environment and Planning A*, 49(11), 2595–2618. <https://doi.org/10.1177/0308518X17731780>

Oyefuga, E. ve Shakeshaft, C. (2021). Social capital and the higher education academic achievement: Using cross-classified multilevel models to understand the impact of society on educational outcomes. *Youth & Society*, 55(1), 163–183. <https://doi.org/10.1177/0044118X211042912>

Pabayo, R., Grinshteyn, E., Avila, O., Azrael, D. ve Molnar, B. E. (2020). Relation between neighborhood socio-economic characteristics and social cohesion, social control, and collective efficacy: Findings from the Boston Neighborhood Study. *SSM - Population Health*, 10, 100552. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2020.100552>

Patra, A. B., ve Rath, N. (2023). Child poverty: A cross approach analysis. *International Journal of Research in Sociology and Anthropology (IJRSA)*, 8(1), 9–17. <https://doi.org/10.20431/2454-8677.0801002>

Plagens, G. K. (2011). Social capital and education: Implications for student and school performance. *Education and Culture*, 27(1), 40–64. <https://doi.org/10.1353/eac.2011.0007>

Poortinga, W. (2006). Social relations or social capital? Individual and community health effects of bonding social capital. *Social Science & Medicine*, 63(1), 255–270. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.11.039>

Prandini, R. (2014). Family relations as social capital. *Journal of Comparative Family Studies*, 45(2), 221–234. <https://www.jstor.org/stable/24339607> (Erişim tarihi: 22.02.2025).

Prosperity Institute. (2021). *Social capital spotlight: The crucial role of families in our collective well-being*.

Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.

Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65–78. <https://doi.org/10.1353/jod.1995.0002>

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Putnam, R. D. (2024, July 13). The interview: Robert Putnam knows why you're lonely. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2024/07/13/magazine/robert-putnam-interview.html> (Erişim tarihi: 09.04.2025).

Reed, R. G. ve Hillmann, A. R. (2025). Neighborhood-level socioeconomic disadvantage is associated with multiple cognitive domains in a community sample of older adults. *Neuropsychology, Development, and Cognition. Section B, Aging, Neuropsychology and Cognition*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/13825585.2025.2454517>

Ridge, T. (2011). The everyday costs of poverty in childhood: A review of qualitative research exploring the lives and experiences of low-income children in the UK. *Children & Society*, 25(2), 73–84. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2010.00345.x>

Roelen, K. (2017). Monetary and multidimensional child poverty: A contradiction in terms? *Development and Change*, 48(3), 502–533. <https://doi.org/10.1111/dech.12306>

Roelen, K., Gassmann, F. ve Neubourg, C. (2009). False positives or hidden dimensions: What can monetary and multidimensional measurement tell us about child poverty? *Maastricht Graduate School of Governance Working Papers*. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2011.00836.x>

Roskruege, M. J. Ve Poot, J.(2024) The relationship between social capital and migrant integration, ethnic diversity, and spatial sorting. IZA Discussion Paper No. 17012, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4831652> (Erişim tarihi:09. 03. 2025).

Ruiz, L. D., McMahon, S. D. ve Jason, L. A. (2018). The role of neighborhood context and school climate in school-level academic achievement. *American Journal of Community Psychology*, 61(3–4), 296–309. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12234>

Salmeron-Gomez, D., Engilbertsdottir, S., Leiva, J. A., Newhouse, D. ve Stewart, D. (2023). *Global trends in child monetary poverty according to international poverty lines*. Policy Research Working Paper 10525. World Bank Group.

Sarkar, S., Gurran, N., Shrivastava, R. ve Chapple, K. (2024). *Spatial segregation and neighbourhood change*. AHURI.

Semerci, P. U. ve Erdoğan, E. (2014). *Türkiye’de çocukların gözünden çocuğun iyi olma hali alanlarının ve göstergelerinin tanımlanması ve değerlendirilmesi*. UNICEF.

Semerci, P. U., Erdoğan, E. ve Durmuş, G. (2017). *Çalışan çocuk: Bağcılar ve Küçükçekmece pilot araştırması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Semerci, P. U., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Aktan, B. E., Kılıç, Z., Oy, B. ve Uran, Ş. (2012). *Eşitsiz bir toplumda çocukluk*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Shaw, A., Egan, J. ve Gillespie, M. (2007). *Drugs and poverty: A literature review*. Scottish Drugs Forum. <https://sdf.org.uk/wp-content/uploads/2024/05/Drugs-Poverty-Literature-Review-2007-written-by-SDF-in-association-with-the-Scottish-Association-of-Alcohol-and-Drug-Action-Teams.pdf> (Erişim tarihi: 11. 03. 2025).

Smart, M., Felton, J., Meghea, C., Buchalski, Z., Maschino, L. ve Sadler, R. (2021). Is a school's neighborhood physical disorder related to its academic outcomes? *Child & Youth Care Forum*, 50(2), 247–259. <https://doi.org/10.1007/s10566-020-09572-3>

SolAbility. (2024). *Global sustainable competitiveness index*. SolAbility Sustainable Intelligence.

Stubera, J. ve Schlesinger, M. (2006). Sources of stigma for means-tested government programs. *Social Science & Medicine*, 63(4), 933–945. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2006.01.012>

T24. (2024, Temmuz, 25). İstanbul'daki bazı okullarda ders süresi değiştirildi. <https://t24.com.tr/haber/istanbul-daki-bazi-okullarda-ders-suresi-degistirildi,1190671> (Erişim tarihi: 13. 05. 2025).

Tahlyan, D., Stathopoulos, A. ve Maness, M. (2022). Disentangling social capital: Understanding the effect of bonding and bridging on urban activity participation. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 15, Article 100629. <https://doi.org/10.1016/j.trip.2022.100629>

Taufik, M. F. ve Dwiningrum, S. I. (2019). Social capital and school quality. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 203, 203–207. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.200130.042>

TEPAV. (2024). *Türkiye’de çocuk yoksulluğu: Mevcut durum ve riskler*. TEPAV.

TÜİK. (2025). *İstatistiklerle çocuk*. TÜİK.

Tsang, K. K. (2000). School social capital and school effectiveness. *Education Journal*, 37(1–2), 116–136.

UNICEF. (2005). *Defining child poverty*. UNICEF.

UNICEF. (2007). *Child poverty study in FYR Macedonia*. UNICEF.

UNICEF. (2012). *Measuring child poverty: New league tables of child poverty in the world’s rich countries*. UNICEF Innocenti Research Centre. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED595432.pdf> (Erişim tarihi: 22. 02. 2025).

UNICEF. (2023a). *Child malnutrition*. <https://data.unicef.org/topic/nutrition/malnutrition/> (Erişim tarihi: 13.04.2025).

UNICEF. (2023b). *Child poverty in the midst of wealth*. Innocenti Report Card 18. UNICEF Innocenti Research Centre. <https://www.unicef.org/innocenti/media/3296/file/UNICEF-Innocenti-Report-Card-18-Child-Poverty-Amidst-Wealth-2023.pdf> (Erişim tarihi: 21. 02. 2024).

UNICEF. (2024a). *Child food poverty: Nutrition deprivation in early childhood*. Child Nutrition Report, 2024, Report Brief. UNICEF. <https://data.unicef.org/resources/child-food-poverty-report-2024/> (Erişim tarihi: 25. 02. 2025).

UNICEF. (2024b). *The state of the world's children 2024 in a changing world*. UNICEF. <https://www.unicef.org/reports/state-of-worlds-children/2024> (Erişim tarihi: 11.03. 2025).

Vannebo, B. I. ve Ljunggren, E. B. (2021). Bridging or bonding: An organizational framework for studying social capital in kindergartens. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5), Article 2663. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052663>

Weller, S. ve Bruegel, I. (2009). Children's 'place' in the development of neighbourhood social capital. *Urban Studies*, 46(3), 629–643. <https://doi.org/10.1177/0042098008100998>

Wilson, W. J. (2006). Social theory and the concept 'underclass'. K.-S. Rehberg (ed.), *Soziale Ungleichheit, kulturelle Unterschiede: Verhandlungen des 32. Kongresses der Deutschen Gesellschaft für Soziologie*. <https://d-nb.info/1192112849/34> (Erişim tarihi: 29. 03. 2025).

World Bank. (2005). *Turkey—Education sector study: Sustainable pathways to an effective, equitable, and efficient education system for preschool through secondary school education*. Report No. 32450-TU. World Bank. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/715361468779160193/main-report> (Erişim tarihi: 30. 03. 2025).

Yamanoğlu, M. A. (2006). Kent yoksulu gençlerin yaşam koşulları ve yoksulluğun yeniden üretimi. *İletişim Araştırmaları*, 4(1), 9–48.

UNICEF. <https://www.unicef.org/social-policy/child-poverty>. (Erişim tarihi: 23.04.2025)

KENDİ GİBİLERLE OLMAK

TÜRKİYE'DE ÇOCUK YOKSULLUĞU
VE SOSYAL SERMAYE İLİŞKİSİ

